

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Іванська Вікторія Степанівна

**СПОЖИВЧИЙ БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО
РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 8.03050802 - банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи БСзм-51
В.С. Іванська

(підпис)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Ю.М. Галіцейська

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«__» _____ 2012 р.

Завідуючий кафедрою банківської справи,
доктор економічних наук, професор
О.В. Дзюблюк

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Суть споживчого кредиту та його класифікація	6
1.2. Методи кредитування та умови видачі споживчих кредитів в Україні.....	21
1.3. Місце і роль споживчого кредиту в економіці країни.....	41
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	50
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ	52
2.1. Оцінка сучасного стану ринку споживчого кредитування в Україні.....	52
2.2. Методи оцінки кредитоспроможності позичальників - фізичних осіб	5
2.3. Методи мінімізації кредитних ризиків при споживчому кредитуванні.....	45
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	70
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	71
3.1. Зарубіжний досвід організації споживчого кредитування та можливість його адаптації в Україні.....	71
3.2. Шляхи вдосконалення процесу споживчого кредитування населення вітчизняними банками	79
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	92
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	99

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кредитні відносини є невід'ємною складовою економічної системи України. Знаходячись у центрі сучасного грошово-фінансового господарства, обслуговуючи інтереси господарських суб'єктів, кредит опосередковує зв'язки між державою, банком, товаровиробниками і населенням. Кредитні відносини опосередковують функціонування і розвиток як виробництва та обміну, так і сфери кінцевого споживання.

В умовах сучасного стану економіки - населення України не має такої платоспроможності, щоб із своїх власних доходів купувати дорогі товари, будувати або купувати житло, оплачувати навчання і т.п. Тут і приходиться на допомогу споживчий кредит. Чим вищий рівень кредитування фізичних осіб, тим вищий рівень життя громадян, а отже і стан самої економіки: задовольняються потреби населення, розширюється ринок збуту товарів, прискорюється перерозподіл капіталів між галузями народного господарства і отримання прибутку. Розширення масштабів кредитування сфери кінцевого споживання сприяє формуванню цивілізованих відносин на споживчому ринку країни.

Значення кредитування фізичних осіб та необхідність подальшого вдосконалення банками методів надання різноманітних позичок населенню обумовлюють актуальність теми дипломної роботи.

Огляд літератури з теми дослідження. Значний внесок у розробку питань кредитування зробили зарубіжні вчені-економісти В.Лексіс, Е.Рід, С.П. Роуз та інші. Не оставалося це питання поза увагою і вітчизняних вчених Дослідженню теорії і практики кредитних відносин сприяють праці українських вчених О.В. Васюренко, О.В. Дзюблюка, Б.С. Івасіва, А.М. Мороза, Б.Л. Луціва, М.І. Савлука, Р.І. Тиркала, Я.І. Чайковського. Серед російських вчених, які досліджують проблематику кредитних відносин можна назвати О.І. Лаврушина, Г.С. Панову, В.М. Усоскіна та інших.

Однак вивчення проблемних питань кредитування потребують подальших теоретичних досліджень. Розробка практичних рекомендацій з удосконалення

банківського кредитування фізичних осіб сприятиме підвищенню ефективності діяльності всіх кредитних установ та банківської системи загалом.

Мета і завдання дипломної роботи – на основі дослідження проблем розвитку і узагальнення діючої практики кредитування банками України клієнтів та ознайомлення з особливостями такого кредитування в інших країнах розробити пропозиції з удосконалення банківського кредитування фізичних осіб.

У відповідності з поставленою метою дослідження у роботі визначено наступні **завдання**:

- розглянути економічний зміст споживчого кредитування;
- вивчити діючу практику споживчого кредитування;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення системи споживчого кредитування в Україні.

Об’єкт і предмет дослідження. Процес кредитування фізичних осіб став **об’єктом дипломного дослідження**. Еволюційний розвиток споживчого кредитування, робота банків щодо кредитування фізичних осіб, проблеми які виникають при цьому складає **предмет** нашого дослідження.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дипломної роботи становить сучасна економічна теорія, критичний синтез класичних теорій і новітніх поглядів на проблематику кредитування фізичних осіб вітчизняними комерційними банками. У процесі роботи, залежно від поставлених цілей і завдань, використовувались відповідні методи аналізу: наукове абстрагування, аналітично-графічна формалізація, групування, метод порівняння, систематизації, статистичне зіставлення даних. Вивчення системи кредитування фізичних осіб здійснювалося на основі ретроспективного аналізу інформації, статистичних методів. Емпіричною основою виступають результати конкретних економічних досліджень, зарубіжний і вітчизняний досвід у сфері кредитування фізичних осіб.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою роботи стали законодавчі та нормативні акти, періодичні й монографічні видання вітчизняних і зарубіжних авторів, дані статистичних щорічників Держкомстату України та Національного банку України, банківських установ.

Наукова новизна полягає в теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних із проведенням банківськими установами споживчого кредитування. У процесі дослідження були отримані такі наукові результати:

- уточнено економічний зміст споживчого кредитування, що відобразилося у визначенні його сутності, вивченні класифікації споживчих позик та принципів здійснення;

- визначено роль споживчого кредитування в економіці. Встановлено, що споживчий кредит дає змогу населенню спожити товари і послуги до моменту настання можливості їх оплатити. Тим самим споживчий кредит на мікроекономічному рівні забезпечує підвищення життєвого рівня споживачів, а на макроекономічному рівні - збільшує сукупний платоспроможний попит на предмети споживання і послуги, що стимулює розширення обсягів їх виробництва, а відтак ріст економіки;

- обґрунтовано практичні рекомендації щодо адаптації зарубіжного досвіду споживчого кредитування в практичну діяльність вітчизняних банківських установ шляхом розширення спектру кредитних послуг для населення.

Практичне значення роботи. Отримані в ході дослідження підходи, теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути використані у процесі вдосконалення кредитних відносин банківських установ з населенням при розробленні методичних підходів до аналізу кредитоспроможності позичальників, удосконаленні форм забезпечення повернення банківських кредитів та при розробці нових банківських послуг.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг дипломної роботи становить 106 сторінок друкованого тексту, в тому числі 4 ілюстрації, 2 таблиці та список використаних джерел, який містить 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

1.1. Суть споживчого кредиту та його класифікація

Історично розвиток банків та товарного виробництва, обігу йшли поруч і тісно переплітались. Банки при цьому формувались як фінансові посередники, що залучають капітали, заощадження населення та інші грошові засоби, котрі вивільнюються в ході господарської діяльності, і надають їх у тимчасове користування іншим агентам, що потребують додаткового ресурсного капіталу. Ставши інституцією фінансового перерозподілу вартості, у даний час комерційні банки можуть запропонувати клієнтам широкий спектр різноманітних банківських продуктів та послуг. Проте є наявний визначений базовий перелік, без якого банк не може існувати та нормально функціонувати. До таких фундаментальних операцій банку властиво відносять:

- приймання депозитів;
- здійснення грошових платежів та розрахунків;
- надання кредитів.

Законодавством України встановлено, що банки - це установи, функцією яких є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове та розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність»[44].

Розглянемо детальніше основу активної діяльності комерційного банку - надання позичальнику кредиту, поза як найбільша частина активів банку вкладається саме у кредитні операції.

Отже, найважливішими активними операціями банків є операції по кредитуванню підприємств, організацій та фізичних осіб. Матеріальною основою активних операцій комерційних банків є процес виробництва, а зокрема його розширення чи скорочення. Стійкість кредитних відносин з клієнтами, різноманітність форм банківського обслуговування багато в чому визначають ефективність функціонування як банку зокрема, так і економіки в цілому. В усіх країнах в тій чи іншій формі проводиться поділ позик на дві великі групи – персональні позики фізичним особам для задоволення особистих потреб і ділові позики акціонерним компаніям і одноособовим підприємцям для забезпечення процесу виробництва і реалізації продукції (рис.1.1) [9, с.183]

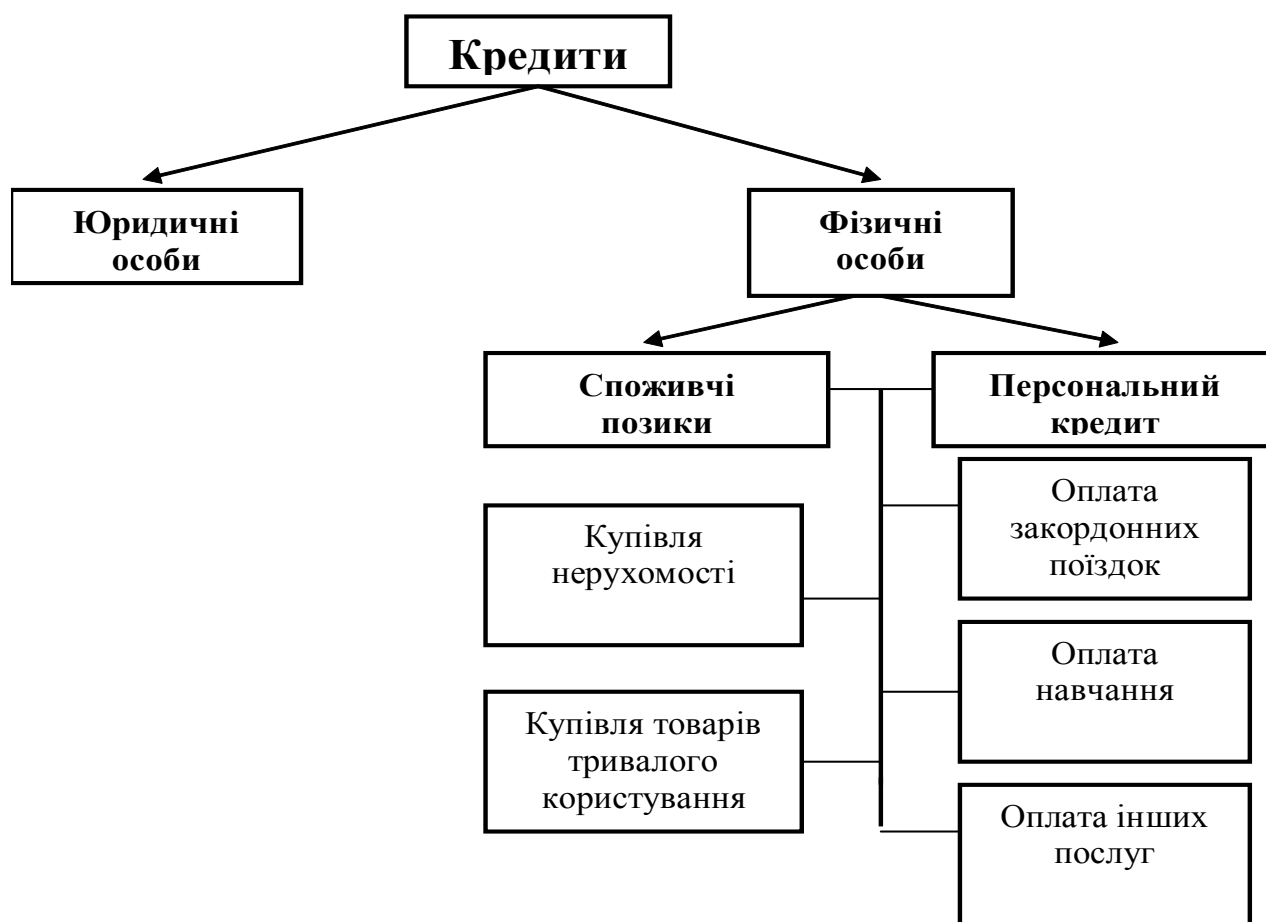

Рис.1.1. Класифікація кредитів за ознакою позичальника і цільовим призначенням. [9, с.183]

Такий поділ має важливе значення, тому що у вказаних сферах застосовуються різні форми кредитування, діють різні правила по відношенню до строків, об'ємів, вартості і забезпечення позик, видів фінансових гарантій та інше.

Споживчими позиками в нашій країні називають позики, що надаються фізичним особам. При цьому споживчий характер позик визначається метою надання позик. В Україні до споживчих позик відносять будь-які види позик, що надаються населенню, в тому числі позики на купівлю товарів тривалого користування, іпотечні позики на невідкладні потреби та інші.

Отже, споживчий кредит - це кредит, який надається як в національній грошовій одиниці, так і у вільноконвертованій валюті фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору. Сутнісна ознака споживчого кредиту – кредитування кінцевого споживання. Споживчий кредит дає змогу населенню спожити товари і послуги до того, як споживачі спроможні їх оплатити. Тим самим споживчий кредит забезпечує підвищення життєвого рівня споживачів. У макроекономічному плані споживчий кредит збільшує сукупний платоспроможний попит на предмети споживання і послуги, що стимулює розширення обсягів їх виробництва.

Банк надає кредити фізичним особам у розмірах, що визначаються виходячи з вартості товарів і послуг, які є об'єктом кредитування. Розмір кредиту на будівництво, купівлю і ремонт житлових будинків, садових будинків, дач та інших будівель визначається в межах вартості майна, майнових прав, які можуть бути переданими банку в забезпечення фізичною особою та сумою її поточних доходів, за винятком обов'язкових платежів. Строк повернення кредиту визначається кредитором і позичальником у кредитному договорі та залежить від цілей кредитування, розміру кредиту, платоспроможності позичальника. [45]

На відміну від вітчизняного трактування споживчі позики в західній банківській практиці визначають дещо по іншому, а саме: споживчими називаються позики, що надаються приватним позичальникам для купівлі споживчих товарів тривалого використання і сплати відповідних послуг.

Споживчий кредит одержав таке широке поширення в промислово розвинутих країнах у першу чергу тому, що за допомогою використання даної технології фінансування покупок різко розширюється місткість ринку по цілому

спектрі споживчих товарів і нерухомості. Власне кажучи, цілі фрагменти споживчого ринку функціонують лише завдяки використанню різних схем споживчого кредитування. У нашій країні виробники товарів тривалого користування щодня зіштовхуються з проблемами обмеженості попиту, викликані саме відсутністю можливості ефективного продажу на викуп. Це, у першу чергу, стосується житлового будівництва і частково автомобілебудування, торгових організацій, що реалізують досить дорого імпортовані товари широкого вжитку, побутову й оргтехніку та ін.

Як наслідок, споживчий кредит тісно пов'язаний із роздрібною торгівлею: з однієї сторони, із збільшенням товарообігу зростає об'єм кредитування, оскільки попит на товар породжує попит на кредит; з іншої – зростання кредитування населення посилює платоспроможний попит. Ця залежність стає особливо тісною в умовах високої насиченості ринку товарами; продати споживачу товар, наприклад автомобіль, легше в розстрочку. Крім того, готівкові платежі в роздрібній торгівлі ускладнені в зв'язку з обмеженою платоспроможністю середніх прошарків населення – основної категорії позичальників. [9, с.165]

Споживчий кредит має багато специфічних рис, пов'язаних із особливостями сфери особистого споживання громадян.

По-перше, цей вид позики відображає відносини між кредитором і позичальником, сенс яких полягає у кредитуванні кінцевого споживання, на відміну від позик, які надають суб'єктам господарювання для виробничих цілей або для придбання активів, що породжують рух вартості.

По-друге, на відміну від інших видів кредиту, якими користуються переважно суб'єкти господарювання, споживчі кредити одержують, як правило, фізичні особи.

По-третє, споживчий кредит є засобом задоволення споживчих потреб населення, тобто особистих, індивідуальних потреб людей. Така позика прискорює отримання певних благ (товарів, послуг), які вони могли б мати (придбати) лише у майбутньому, накопичивши кошти, необхідні для купівлі цих товарно-матеріальних цінностей або послуг, будівництва тощо. Надання споживчих позик населенню з одного боку, підвищує їх платоспроможний попит, життєвий рівень в цілому, а з

іншого – прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів.

По-четверте, всі види споживчого кредиту мають соціальний характер, оскільки вони сприяють вирішенню суспільних проблем – підвищенню життєвого рівня населення (передусім із низьким та середніми доходами), утвердженню принципів соціальної справедливості. Саме із цієї причини споживче кредитування здебільшого регулюється державами особливо ретельно. У нашій країні це виражається у тому, що споживчі позики зазвичай надаються на пільгових умовах.

Отже в загалі, для населення споживчий кредит носить тільки позитивний характер, так він прискорює одержання визначених благ (товарів, послуг), які вони могли б мати (одержати) тільки в майбутньому – при умові накопичення суми грошових коштів, матеріальних цінностей або послуг, будівництва або інших [31, с.98-100].

Надання споживчого кредиту населенню, з одного боку, збільшує його поточний платоспроможний попит, підвищує його життєвий рівень, а з другого боку прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів. В процесі погашення споживчих позик у населення зменшується на відповідну суму платоспроможний попит, що необхідно враховувати при визначенні обсягу та структури товарообігу, платних послуг, динаміки доходів та витрат населення, грошової маси в обігу. Таким чином розмір кредитів тісно пов'язаний з формуванням купівельного фонду населення та його відповідності обсягу до структури товарного фонду та послуг.

Увага українських комерційних банків до роботи з населенням цілком зрозуміла, а позитивні й негативні моменти такої співпраці мають як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Основні з них, безумовно, пов'язані з економічною нестабільністю і законодавчою неврегульованістю. Проте перспективи роботи банків із населенням в Україні величезні.

Суб'єктами кредитних відносин являються фізичні особи (позичальники), а в особі кредитора виступають банки, інші кредитні установи (ломбарди, пункти прокату та інші підприємства та організації).

Між банком та населенням може існувати й посередник, наприклад торгівельна організація, однак при цьому зміст споживчого кредиту не змінюється.

Об'єктом кредитування є витрати, пов'язані з задоволенням попиту населення поточного характеру, в тому числі придбання товарів в особисту власність, а також витрати капітального (інвестиційного) характеру на будівництво та підтримання нерухомого майна [64, с.65].

Що стосується більш детального регулювання споживчого кредиту зі сторони держави в порівнянні з іншими формами кредиту, то це в основному проявляється в регулюванні процентних ставок, строків, додержання принципів соціальної справедливості, доступності кредитів. Більш детальне регулювання обумовлене тим, що споживчий кредит появ'я заний з потребами населення, рівнем його життя.

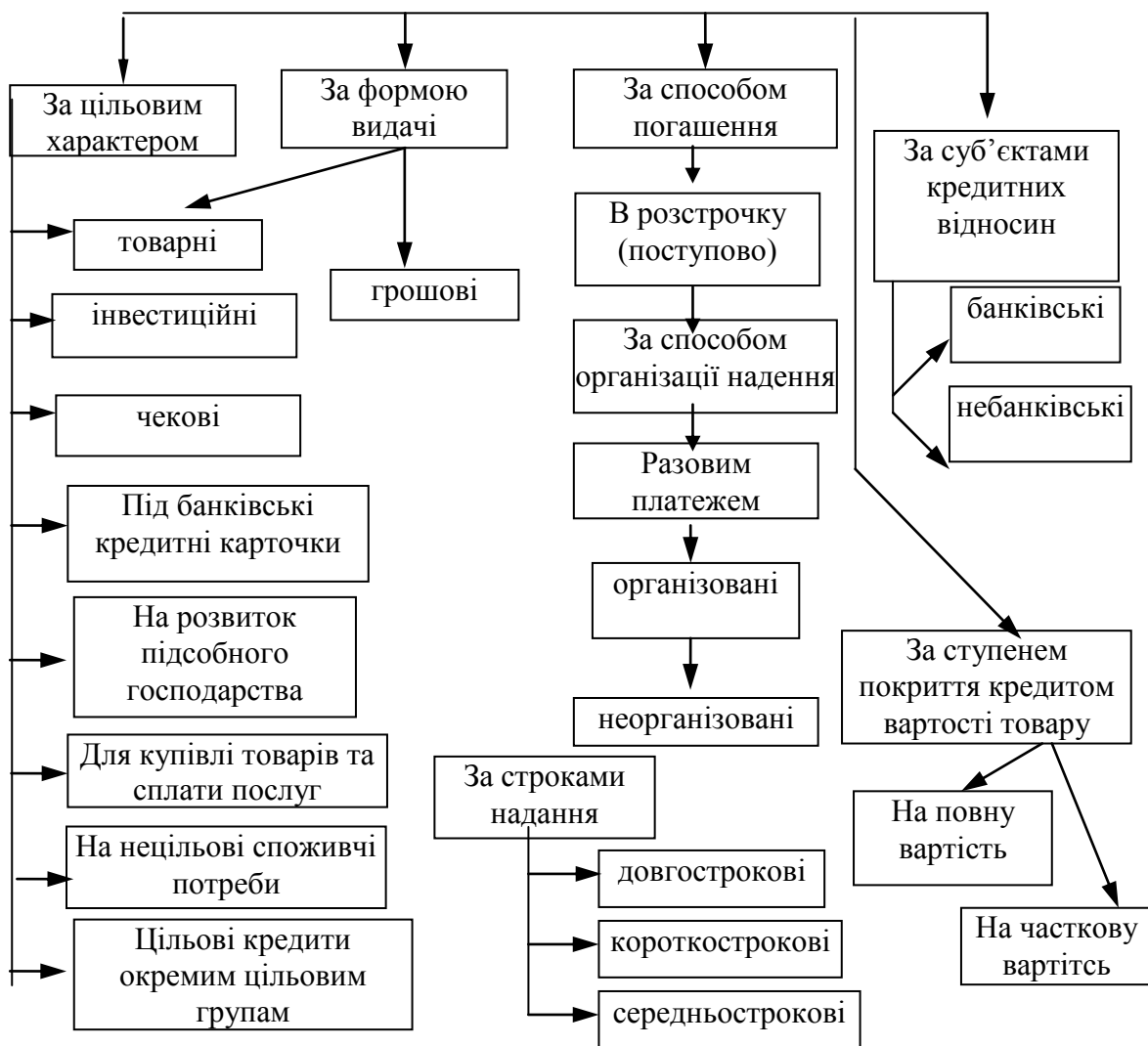

Рис.1.2. Класифікація споживчих кредитів

В країнах з ринковою економікою споживчий кредит, як зручна та вигідна форма обслуговування населення, грає велику роль в економіці країни. Тому він підвернутий активному регулюванню зі сторони держави. Регулювання здійснюється як на рівні видачі кредиту так і на рівні його використання і виражається або в заохоченні кредитування кінцевого споживача через процентну ставку, термін кредиту, первинну участь власними коштами в кредитній операції, або шляхом створення більш жорсткого режиму кредитування .

В різних країнах діють різні закони, що регулюють умови кредитування індивідуальних позичальників, однак їх об'єднує спільна мета: заради підвищення рівня життя споживчий кредит повинен бути доступний в необхідному об'ємі.

В нашій країні (ще за часів СРСР) аж до перебудовчих процесів в економіці (до 1987 р.) переважали два основні види споживчого кредиту: кредит на купівлю товарів тривалого користування та на житлове будівництво (індивідуальне та кооперативне). Перший вид кредиту носив побічний характер, так як його надавали різні торгові організації при посередництві кредиту Держбанку, а другий вид кредиту видавався безпосередньо кредитними установами [75, с.127].

З початком процесу формування ринкових форм господарювання, який супроводжувався падінням виробництва, а відповідно й товарообігу, а також активним створенням в роздрібній торгівлі комерційних структур втратило своє практичне значення кредитування населення в формі придбання товарів в торгівлі з розстрочкою платежу.

Кредитування житлового будівництва, а також надання деяких інших видів споживчого кредитування (на будівництво і благоустрій садових ділянок, будівництво, купівлю і ремонт будівель в сільській місцевості для сезонного проживання, на купівлю молодняка худоби та господарське обзаведення, на невідкладні споживчі потреби) взяв на себе банк.

Банківські кредити фізичним особам поділяються на види за такими ознаками:

1. За терміном використання розрізняють кредити:

- короткострокові;
- середньострокові;
- довгострокові.

Короткострокові кредити надаються на строк до одного року. В українській банківській практиці вони є найпоширенішими.

Середньострокові кредити надаються на період від одного до трьох років, а довгострокові – понад три роки. З участю короткострокового кредиту формується, в основному, оборотний капітал товаровиробника (підприємця). Він опосередковує переважно поточну діяльність позичальника, а джерелом його повернення є поточні грошові надходження. З участю довгострокового кредиту здійснюється відтворення основного капіталу й опосередковується інвестиційна діяльність позичальника [31, с.45].

2. За забезпеченням кредити поділяються на забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами), гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи), з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації) та незабезпечені (бланкові).

3. За ступенем ризику розрізняють дві групи банківських кредитів – стандартні і з підвищеним ризиком. До стандартних кредитів належать кредити, надані позичальникам, що мають належну фінансову стійкість і забезпечують своєчасне і повне повернення раніше отриманих позик і сплату процентів за ними. Кредити з підвищеним ризиком – це ті, які не мають забезпечення, а також числяться за клієнтами з нестійким фінансовим станом, які порушують строки повернення раніше отриманих позичок і сплати процентів за ними.

4. За методом надання розрізняють банківські позички, які клієнти одержують:

- одноразово;
- перманентно;
- гарантовано.

Одноразові позички – це позички, рішення про видачу яких приймається банком окремо за кожною позичкою на підставі заяви та інших документів клієнта.

Перманентні позички надаються банками у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії. Гарантовані позички бувають двох видів:

- з попередньообумовленою датою видачі;
- з видачею у міру виникнення в ній потреби.

Сутність гарантованої позичкової операції полягає у наданні банком зобов'язання надати клієнту кредит при виникненні у нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого терміну (як правило, кварталу).

5. Щодо способу повернення розрізняють позички, що повертаються:

- поступово (в розстрочку);
- водночас, тобто одноразовим платежем після закінчення строку;
- відповідно до особливих умов, передбачених у кредитних угодах;
- на вимогу кредитора;
- з регресією платежів.

Поступовий порядок погашення (в розстрочку) встановлюється щодо довгострокових кредитів, а також тих, які надаються перманентно відповідно до встановленої позичальником кредитної лінії. Одноразовим платежем здійснюється повернення одноразових короткострокових позичок, які опосередковують поточну виробничу діяльність підприємця. Особливі умови повернення передбачаються при застосуванні окремих видів кредиту, зокрема контокорентного, за овердрафтом, під заставу векселів тощо.

Особливість тут полягає в тому, що повернення позички здійснюється за ініціативою не позичальника, що є загальною нормою, а банку шляхом зарахування поточних надходжень коштів безпосередньо на позичковий рахунок. На вимогу кредитора стягуються позички у тих випадках, коли клієнт порушує принципи кредитування, зокрема цільовий характер, строковість або не виконує умови кредитної угоди щодо звітності та іншої обов'язкової інформації, що має надаватися банку. З регресією платежів повертаються кредити, які видані під гарантію, поручительство або інше боргове зобов'язання третьої особи [32, с.57].

6. За строком повернення банківські позички поділяються на:

- строкові;

- до запитання;
- прострочені;
- відстрочені (пролонговані).

Строкові позички надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді. Позички до запитання, або безстрокові, надаються банками на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позичку на першу вимогу банку. Простроченими вважаються позички, за якими закінчилися строки повернення, встановлені в кредитних угодах між банком і позичальником, а кошти банку не повернені. Відстрочені, або пролонговані – це такі позички, за якими банком перенесені строки повернення на пізніший час.

7. За характером визначення процента банківські кредити фізичним особам бувають:

- з фіксованою процентною ставкою;
- з плаваючою процентною ставкою.

Фіксована процентна ставка застосовується за згодою сторін (банку і позичальника) і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам. Плаваюча процентна ставка є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. У цих ситуаціях відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки центрального банку з урахуванням ситуації на кредитному ринку.

8. За способом сплати процента розрізняються банківські позички:

- з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит);
- з виплатою процента одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит).

За переважною більшістю банківських кредитів процент сплачується через певний час після видачі (як правило, через місяць). Це – звичайні позички. На відміну від них надання дисконтного кредиту передбачає утримання процента (дисконту) одночасно з видачею позички.

9. За кількістю кредиторів банківські позички поділяються на такі, які:
- надаються одним банком;
 - є синдікованими (або консорціальними);
 - є паралельними.

Найпоширенішими є позички, які надаються одним банком. Синдіковані позички надаються банківським консорціумом, в якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для клієнта суму ресурсів, складає з позичальником кредитну угоду і надає позичку. Паралельні позички передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах [24, с.63].

Важливе значення для ефективної організації кредитних відносин між банками і клієнтами мають принципи банківського кредитування. Банківське кредитування здійснюється за такими принципами:

1. Принцип строковості повернення означає, що позичка має бути повернена позичальником банку в заздалегідь обумовлений строк, тобто він конкретизує повернення кредиту в певний час. Від дотримання принципу строковості повернення кредиту залежить можливість надання нових позичок, оскільки одним із ресурсів кредитування є повернені позички.

2. Принцип забезпеченості позичок означає, що проти заборгованості за позичками, яка відображається в пасиві балансу клієнта-боржника, має бути певне майно (товари або цінні папери), яке враховується в активі його балансу або зобов'язання третьої особи погасити борг банку (гарантії, поручительства тощо). Деякі кредити можуть надаватися і без забезпечення, якщо банк на це дає свою згоду.

3. Принцип платності. Означає, що віддача позикових коштів здійснюється на визначених кредитним договором умовах оплати банку процентного доходу за користування кредитними ресурсами. Вартість, надана кредиторам у позичку, має зростати, створюючи його прибуток. Зазначений прибуток кредитора у вигляді позичкового відсотка і є платою позичальника за надану йому в тимчасове користування позичку.

4. Принцип повернення кредиту. Відповідно до умов кредитного договору позичальник зобов'язується в обумовлений термін повернути позичені кошти в повному обсязі, включаючи плату за користування ресурсів і всі можливі нараховані штрафні санкції.

5. Принцип цільового використання. Цільове кредитування передбачає наявність об'єкта, мети або предмета кредитування, тобто того, заради чого й виникають кредитні відносини між банком та позичальником. Для фізичних осіб це потреби:

1. Купівля товарів довгострокового користування (меблі, побутова техніка);
2. Купівля транспортних засобів;
3. Купівля товарів народного споживання;
4. Цільові потреби (лікування, навчання, відпочинок);
5. Будівництво;
6. Благоустрій дачних ділянок, житлових будинків, квартир);
7. Купівля
 - індивідуальних житлових будинків;
 - дач;
 - гаражів;
 - квартир.
8. Реконструкція і капітальний ремонт:
 - індивідуальних житлових будинків;
 - гаражів;
 - дач.
9. Купівля обладнання для інженерного обладнання будинку, квартири;
10. На освоєння землі.

6. Принцип територіальності. При кредитуванні фізичних осіб використовується територіальний принцип, згідно з яким рішення про видачу кредиту (встановлення кредитного ліміту) приймається на уповноваженому рівні, а виконання рішення здійснюється на локальному рівні в підрозділах банку.

Фізичним особам кредити надаються у 2-ох формах:

1. Споживчий кредит.
2. Кредитний ліміт.

Споживчі кредити є однією з форм надання кредитів фізичним особам. Споживчий кредит видається лише в національній валюті фізичним особам-резидентам України для купівлі споживчих товарів і послуг і повинен бути повернутий відповідно до умов кредитного договору. При цьому споживчі кредити поділяють:

1. Кредити на поточну діяльність.
2. Кредити в інвестиційну діяльність.

Рис. 1.3. Кредитування фізичних осіб в інвестиційну діяльність

Банки України кредитують населення, розробляючи свої положення про споживчий кредит. Розміри кредитів визначаються, виходячи з вартості послуг та товарів, що є об'єктами споживчого кредитування. Процентна ставка залежить від ринку позикових капіталів, облікової ставки НБУ, процентної ставки, що нараховується при формуванні банком кредитних ресурсів. Питання, пов'язані з видачею кредитів населенню, вирішуються на підставі кредитних договорів, які

укладаються індивідуальними позичальниками з банком за місцем постійного проживання, за винятком кредитів на будівництво і купівлю житлових будинків, які видаються за місцем забудови чи місцезнаходженням будинку [3, с.56].

Кредити на будівництво, капітальний ремонт, купівлю житлових будинків, садових будиночків надаються в розмірі 75% їх кошторисної вартості в межах розмірів, що встановлюються банками України залежно від рівня цін, на термін, що не перевищує 10 років.

Для одержання кредиту позичальник подає такі документи:

- індивідуальна заява;
- паспорт або документ, що його заміняє;
- довідка з місця праці (пенсіонер – пенсійне посвідчення) та інші документи для визначення кредитоспроможності;
- документи, що підтверджують забезпечення кредиту (гарантію, поруку, договір страхування або застави майна);
- документ, що підтверджує право на пільговий безпроцентний кредит;
- інші документи, які вимагають банки, щоб зменшити кредитний ризик.

Разом з тим, для одержання кредиту:

- на будівництво індивідуального житлового будинку позичальник подає завірений у встановленому порядку витяг із рішення місцевих органів влади про виділення земельної ділянки під забудову, проект будівництва з кошторисною вартістю, що завірений архітектором;
- на будівництво надвірних будівель – довідку місцевої адміністрації про те, що позичальник є власником житлового будинку без надвірних будівель;
- на будівництво, капітальний ремонт садових будиночків – довідку з правління садівничого кооперативу про членство в ньому;
- на придбання квартири в житловому кооперативі – довідку про членство в житловому кооперативі.

Рішення про видачу кредиту приймається на засіданні кредитного комітету і оформляється протоколом. Після одержання дозволу з позичальником укладається кредитний договір. У кредитному договорі вказують: статус обох сторін, мету і суму

кредиту, умови його видачі і погашення, форми забезпечення кредиту, розмір процентної ставки за кредит та порядок її сплати, перелік звітних документів, права та обов'язки обох сторін [20, с.37].

Банки при кредитуванні населення охоче приймають, як форму забезпечення, заставу майна позичальника. Майно, прийняте в заставу, має бути власністю клієнта і страхується за рахунок позичальника. Договір застави завіряється нотаріально. Формами забезпечення споживчого кредиту також можуть виступати: заставка цінних паперів, емітованих банком, гарантія і порука іншої фізичної чи юридичної особи.

Погашення основного боргу і процентів за кредитом здійснюється позичальником у терміни, встановлені строковим зобов'язанням, що оформляється клієнтом при одержанні кредиту. Сума погашення повинна надходити в банк до 15 числа платіжного місяця погашення кредиту. Розмір щомісячного платежу заборгованості розраховується як відношення суми кредиту до терміну користування ним за договором. Проценти за користування кредитом погашаються, виходячи з фактичної суми процентів, розрахованих на залишок боргу за час користування кредитом, і погашаються щомісяця, одночасно з черговим платежем [62, с.145].

$$\text{Фактична сума процентів} = \frac{\text{Залишок боргу} \times \text{Процентна ставка}}{365 \times 100} \times \text{Кількість днів користування кредитом}$$

Крім інвестиційних кредитів, установи банків надають населенню кредити на поточні потреби для:

- придбання предметів тривалою користування (меблі, побутова техніка);
- оплати лікування, навчання відпочинку;
- купівля товарів народного споживання;

Кредитний договір і строкове зобов'язання оформляються після подання протоколу із засідання кредитного комітету.

1.2 Методи кредитування та умови видачі споживчих кредитів в Україні

Необхідність кредиту викликана існуванням товарно-грошових відносин. Його передумовою є наявність поточних або майбутніх доходів у позичальника, а конкретними причинами, що зумовлюють необхідність кредиту – коливання потреби у коштах та джерелах їх формування у фізичних осіб. Коли у одних з них кошти вивільнюються, іншим їх не вистачає. Ця суперечність розв'язується за допомогою кредиту, який необхідний позичальнику для повнішого забезпечення власних потреб.

Відносини в сфері кредиту будуються за відповідною чіткою системою. Під системою банківського кредитування розуміють узгоджену сукупність елементів, які визначають організацію кредитного процесу.

Одним із основних елементів являються методи кредитування, оскільки вони визначають низку інших елементів цієї системи, зокрема, вид позикового рахунку, способи врегулювання можливої кредитної заборгованості, форми та порядок здійснення моніторингу за цільовим використанням залучених коштів і своєчасним їх поверненням [68, с.233].

Під методом кредитування розуміють способи надання та погашення кредиту відповідно до принципів кредитування.

У банківській практиці використовують два методи кредитування населення: разовий та відновлюючий.

Сутність першого методу полягає в тому, що питання щодо надання позики вирішується кожного разу в індивідуальному порядку. Позика надається на задоволення певної цільової потреби в коштах. Цей метод застосовується при наданні позик на конкретний термін, тобто позик, терміни яких визначають заздалегідь.

Згідно з другим методом кредитування позики надаються в межах встановленого заздалегідь ліміту кредитування банком певного позичальника.

До відновлюючого методу належать такі види кредиту: овердрафт, кредитна лінія, кредити під цінні папери та кредитна банківська картка [61, с.95].

Овердрафт – це сума, в межах якої банк кредитує власника поточного рахунку. При овердрафті банк у межах узгодженого ліміту проводить платежі за клієнта, на суму, що перевищує залишок коштів на його поточному рахунку. В результаті на рахунку позичальника виникає дебетове сальдо, яке й виражає суму його заборгованості перед банком. Із від'ємного залишку на рахунку банк стягує відсотки, як за звичайний кредит.

Кредитна лінія – це надання кредиту в міру потреби (по частинах) у межах певної визначеної суми.

Кредитна лінія являється посередником відкриття для позичальника окремого позичкового рахунку для обліку суми кредиту та сум для послідуєчого його погашення.

Для відкриття кредитної лінії укладається кредитний договір, до якого додається графік видачі кредиту в рамках кредитної лінії. Одночасно з кредитним договором про відкриття кредитної лінії оформляється договір застави.

За обслуговування кредитної лінії позичальник сплачує банку обумовлену в кредитному договорі комісію, що нараховується на всю суму відкритого кредиту, незалежно від ступеня використання кредиту. Розмір комісії визначається банком самостійно.

Погашення кредиту здійснюється позичальником відповідно до графіка, узгодженого банком. Графік погашення є невід'ємною частиною кредитного договору.

Сплата відсотків здійснюється позичальником у строки, але не рідше одного разу на місяць.

Кредит під заставу цінних паперів – зручна форма відносин між кредитором і позичальником, бо вони ґрунтуються на відносно нескладній операції прийняття до застави і визначення вартості цінних паперів. Витрати на зберігання такої застави незначні, оскільки цінні папери зберігаються в банку на окремому рахунку «депо». Не є трудомісткою й оцінка їхньої заставної вартості. Вона визначається шляхом котирування цінних паперів на фондовому ринку [89, с.157].

Перш ніж надати клієнту кредит під заставу цінних паперів, банк повинен з'ясувати:

- 1) якість цінних паперів;
- 2) можливість реалізації цінних паперів на вторинному ринку;
- 3) котирування цінних паперів на фондовій біржі.

Для одержання позички клієнт надає банку заяву, до якої додає реєстр заставних цінних паперів. У разі позитивного вирішення питання про кредитування між банком і клієнтом укладається кредитна угода і угода про заставу.

Після надання кредиту банк стає власником цінних паперів на термін дії застави. Дивіденди, що надходять по акціях, зараховуються на рахунок клієнта.

Після закінчення строку застави і за відсутності претензії до позичальника банк переоформляє заставні документи і повертає йому цінні папери.

Якщо позичальник неспроможний погасити борг, банк-кредитор може продати цінні папери на фондовій біржі. Одержана сума від реалізації заставних цінних паперів спрямовується на погашення кредиту, а якщо виторг переважає суму заборгованості, різниця спрямовується на поточний рахунок клієнта.

Іпотечний кредит – довгострокові позички, що надаються банками під заставу нерухомості – землі і будівель виробничого і житлового призначення. В основу цього кредиту покладена іпотека, що в перекладі з грецької мови означає «застава», причому не будь-якого майна, а саме нерухомого (здебільшого будівель і землі) [56, с.33].

Іпотека може бути встановлена на нерухоме майно, яке заставодавець має право продавати або відчужувати в інший спосіб. До об'єктів іпотеки належать:

- 1) житлові будинки і квартири;
- 2) дачі, садові будинки, гаражі і інші споруди споживчого призначення;
- 3) земельні ділянки.

Об'єкт іпотеки має належати заставодавцю на правах власності або повного господарського розпорядження.

Застава нерухомого майна передбачає укладання угоди про іпотеку у вигляді заставної

Суб'єктом кредитування є позичальники – фізичні особи.

Мобілізація кредитних ресурсів для здійснення іпотечного кредитування проводиться за допомогою випуску особливого виду цінних паперів – закладних листів, забезпеченням яких служить заставлена в банку нерухомість. Продаж цих цінних паперів дає банку кошти для надання іпотечної позички.

Закладні листи є надійним борговим зобов'язанням банку, що приносять тверді відсотки. У закладному листі ж зазначається майно (нерухомість), до якого даний документ відноситься. Як і інші цінні папери, закладні листи можуть бути в будь-який момент продані за біржовим курсом. Невід'ємною складовою закладного листа є купонна книжка, що складається з окремих купонів, на яких позначенні суми і дати виплати відсотків.

Невід'ємною умовою надання іпотечного кредиту є пред'явлення позичальником в банк документів, які підтверджують його право власника на майно, що виступає як забезпечення на позику.

Довгостроковий характер обумовлює механізм погашення кредиту і виплати відсотків із поточних доходів позичальника невеликими внесками. У разі неповернення кредиту, власником майна стає позикодавець.

Основним видом іпотечного кредитування є іпотечне кредитування житлового будівництва.

Позика під заставу житла поєднує в собі елементи споживчого та іпотечного кредиту. Ця обставина ускладнює зміст іпотеки, а також і саму процедуру надання іпотечного кредиту та житлове будівництво. І часто такі позики не вигідні для банківських установ через високу вартість процедури іпотечного кредитування. Тому успішне здійснення кредитування житлового будівництва можливе лише за умови достатньо високого і стабільного рівня доходів населення.

Отже, іпотечне кредитування в Україні може успішно функціонувати лише за умови державної підтримки. Йдеться, насамперед, про державні гарантії іпотечних зобов'язань, фінансові компенсації іпотечним банкам частини плати за користування позикою тощо. Державна підтримка іпотечного кредитування

робитиме кредит більш доступним для широких верств населення, навіть з невисокими доходами [62, с.109].

Банківська кредитна картка – це інструмент безготівкових розрахунків та засіб отримання кредиту. Це іменний грошовий документ, який був випущений банківською установою та свідчить про наявність у відповідному банку рахунку власника кредитної картки.

Кредитна картка дає право на купівлю товарів, отримання послуг у роздрібній торгівлі без оплати готівкою. Оплата товарів чи послуг здійснюється шляхом списання відповідної суми з власника картки або через відкриття кредиту. Тому за способом використання розрізняють три види кредитних карток – масового зразка, розрахунки за якими здійснюються через відкриття роловерного кредиту емітентом кредитної картки; кредитні картки дорожнього типу, яким притаманний такий самий принцип кредитування при розширені сфери застосування та обмеженому колі отримувачів карток; дебітові картки, платежі за якими здійснюються у межах залишків коштів на поточних рахунках клієнтів.

Сучасні кредитні картки поєднують характеристики усіх трьох перелічених видів карток.

За географією використання кредитні картки поділяються на внутрішні (що використовуються у межах окремої країни чи її частини) та міжнародні.

З правової точки зору суть операції з кредитною карткою полягає в тому, що власник картки домовляється з торговцем, що будь – яка операція між ними буде врегульовуватись шляхом кредитування рахунку торговця та дебетування рахунку власника картки. Попередньо як власник, так і торговець повинні завчасно відкрити рахунки в банку. Така схема розрахунків за товари та послуги передбачає наявність трьох окремих контрактів між:

- торговцем та власником картки – про продаж товарів та послуг;
- банком та торговцем – про згоду остаточно приймати картки в оплату за товари чи послуги;
- банком та власником картки – про відшкодування банком суми, сплаченої торговцю по операції з кредитною карткою.

Установи банку можуть відкривати фізичним особам – громадянам України відновлювальні кредитні лінії під банківські платіжні картки. Кредит надається в межах суми відновлюваної кредитної лінії, що відкривається позичальнику – держателю платіжної картки на строк дії картки на умовах повернення, строковості і платності. Умовою для відкриття кредитної лінії може бути:

1) рахунок забезпечення, який відкривається громадянину одночасно з відкриттям карткового рахунку і є забезпеченням повернення кредиту. Сума дозволеного кредиту, з урахуванням плати за користування ним, визначається в розмірі не більше залишку коштів на вказаному рахунку;

2) гарантії підприємств (організацій), що здійснюють зарахування держателю банківської пластикової картки на картковий рахунок грошових коштів (заробітна плата, аванси на відрядження, премії, стипендії, матеріальна допомога та ін.). У цьому випадку між установою банку та організацією-роботодавцем позичальника, крім договору про надання послуг по зарахуванню заробітної плати та інших виплат працівників на особові карткові рахунки, укладається договір гарантії. Договір гарантії укладається на строк не менше від строку дії договору про видачу та обслуговування кредитної картки [32, с.68].

У разі незадовільного фінансового стану організації роботодавця між установою банку та організацією-роботодавцем, або держателем БПК, крім договору гарантії, укладається договір застави.

Граничний строк користування кредитом встановлюється до 25 числа наступного місяця після його отримання. Позичальник повинен до настання цієї дати повернути кредит та сплатити нараховані відсотки. Після погашення заборгованості за кредитом позичальник має право отримувати нові кредит в межах відкритої кредитної лінії.

У разі непогашення кредиту до 25 числа наступного місяця після його отримання, особовий рахунок держателя БПК блокується на строк визначений у договорі. Після цього картка заноситься до «стоп -листа» до повного погашення заборгованості за кредитом.

Отже, операції з використанням банківських кредитних карток ґрунтуються на законодавчій базі, що регулює цю галузь, яка, в свою чергу є частиною банківського законодавства країни.

Банки з свого боку прикладають всі зусилля, щоб навіть в сучасних неспокійних умовах, з одного боку, як можна повніше задовольнити потреби своїх клієнтів у коштах, а з іншого – понизити наскільки можливо, будь-які із існуючих ризиків.

В банківській практиці найчастіше використовують разовий метод кредитування, тобто споживчий кредит, видача якого в кожному окремому банку має свої особливості, що зумовлено такими чинниками: масштаби банку, організаційна структура банку, кваліфікація персоналу, особливості кредитної політики банку, склад клієнтури тощо.

Та все ж, незважаючи на це, схема процесу видачі кредиту в цілому є загальною для всіх банків і включає в себе такі основні етапи:

- отримання і перевірка заяви та супровідних документів на отримання кредиту та проведення попередньої співбесіди з потенційним позичальником;
- вивчення кредитоспроможності позичальника та оцінка його репутації з допомогою методу кредитного скорингу;
- визначення основних параметрів кредиту;
- прийняття рішення про доцільність видачі кредиту на засіданні Кредитного комітету, укладання кредитного договору та видача споживчого кредиту;
- контроль за використанням кредиту та своєчасною сплатою відсотків і сум в погашення боргу.

Перед тим як перейти до розгляду змісту кожного з перелічених етапів, слід зазначити, що існують певні обмеження на можливість отримання споживчого кредиту, зокрема, споживчий кредит надається лише:

1. Повнолітнім, дієздатним громадянам України.
2. За місцем постійного проживання.
3. Громадянам, які мають постійне джерело доходу.
4. Кредит надається в національній валюті України.

5. Кредит надається під забезпечення.

Щоб отримати кредит в банку фізична особа повинна насамперед подати до установи банку заяву на отримання кредиту в якій вказується: цільове призначення кредиту, сума кредиту, термін користування кредитом, дата остаточного погашення кредиту тощо, забезпечення [44].

Крім заяви на отримання споживчого кредиту також є необхідним пакет супровідних документів до складу якого входять:

- ксерокопія перших двох сторінок паспорта;
- довідка податкової інспекції про присвоєння ідентифікаційного коду;
- довідка з місця роботи позичальника про розмір заробітної плати та утримань з неї;
- документи, що підтверджують наявність інших джерел доходу;
- документи, що підтверджують щомісячні витрати позичальника;
- письмове повідомлення про відсутність заборгованості з раніше отриманими кредитами;
- довідка про місце проживання;
- довідка про те, що позичальник не стоїть на диспансерному обліку;
- анкета індивідуального позичальника;

У разі, якщо забезпеченням кредиту виступає поручительство, в банк додатково подаються такі документи:

- ксерокопія перших двох сторінок паспорта поручителя;
- довідка податкової інспекції про присвоєння ідентифікаційного коду;
- довідка з місця роботи поручителя про розмір заробітної плати та утримань з неї;
- документи, що підтверджують наявність інших джерел доходу поручителя;
- документи, що підтверджують щомісячні витрати поручителя.

Кредитний працівник приймає і уважно ознайомлюється з заявою і поданими документами. З метою отримання більш повної інформації кредитний працівник може попросити позичальника подати додаткові документи та дані, а також, якщо клієнт раніше отримував кредити, то кредитний працівник з'ясовує чи виникали у

банку проблеми при кредитуванні даного позичальника в минулому, чи вчасно він погашав кредит і сплачував відсотки, чи за цільовим призначенням використовувались раніше отримувані ним кредити. Якщо позичальник отримував кредити в інших банках, то кредитний працівник запрошує у цих банках необхідну інформацію.

Та все ж найбільш повне уявлення про позичальника, дає особиста співбесіда з ним, під час якої увага звертається на такі основні моменти:

1. Чи достатньо чесно позичальник говорить про свої наміри використати кредит.

2. Чи справляє він враження чесною, надійною людиною, здатною своєчасно повернути кредит.

3. Чи справляє позичальник враження людини, здатної працювати заради досягнення поставленої мети.

Якщо позичальник раніше не мав зв'язків з банком, то особливу увагу необхідно приділити питанню, чому саме до даного банку він звернувся за позичкою. Ці причини повинні бути розумними і правдоподібними.

Та все ж навіть враження, отриманого в результаті особистої бесіди з позичальником недостатньо для того, щоб зробити висновок про його характер та здібності. Необхідно також отримати фактичну інформацію, яка дозволить скласти своєрідний психологічний портрет позичальника.

Для отримання такої інформації необхідно зосередити увагу на наступних моментах:

1. Особиста соціальна стабільність позичальника:

1.1) житло – має особисте чи орендує;

1.2) сімейний статус – одружений(на), має дітей? Особа, яка має утриманців, являється, як правило, більш стабільною;

1.3) робота – чим займається позичальник, як давно він працює, чи являється ця робота гарантованою?

2. Вік та здоров'я позичальника. Цю обставину слід розглядати з двох боків:

2.1) стара чи тяжко хвора людина може раптово померти, тому в цьому випадку не варто надавати довгострокові кредити;

2.2) стара чи тяжко хвора людина не може багато працювати для того, щоб отримувати достатні прибутки для виплати відсотків і погашення кредиту (хоча виплати можуть здійснюватись і не з зароблених коштів, наприклад зі спадщини).

3. Матеріальний стан.

Надання кредиту бідній людині являється очевидним ризиком. Однак найчастіше важко оцінити джерела існування позичальника на основі зустрічі з ним чи враження від візиту в його дім. Більш надійним критерієм, що дозволяє визначити матеріальний стан позичальника, являється розмір його заробітної плати та вартість його будинку.

4. Витрати.

Навіть якщо позичальник – людина заможна, він не зможе виплатити кредит, якщо його витрати перевищують доходи. Слід розпитати позичальника про його витрати і порівняти цю інформацію з раніше отриманими даними.

5. Зв'язки.

Позичальник може володіти широкими зв'язками в діловому світі. Він може бути:

- 1) пов'язаним з дуже важливим клієнтом банку;
- 2) керівником крупного підприємства чи фірми.

Таким чином через нього можна залучити крупних клієнтів на обслуговування в банк, або, в разі відмови йому в наданні кредиту, якщо позичальник образиться, втратити крупного клієнта, який має з позичальником певні зв'язки [3, с.42].

Отже, все це потрібно враховувати при прийнятті рішення про продовження подальшої роботи з позичальником по видачі кредиту, чи навпаки відмовити позичальнику у видачі кредиту, детально пояснивши причини, що на це вплинули.

Та все ж, якщо кредитний працівник приймає позитивне рішення про можливість продовження роботи з позичальником по видачі кредиту, відбувається перехід до наступного етапу, на якому вивчається кредитоспроможність позичальника та здійснюється оцінка його репутації.

Ця робота є необхідною і кредитний працівник має ретельно її здійснювати, адже, як відомо, кредитування є дуже ризиковим видом діяльності і оцінка кредитоспроможності виступає одним з методів мінімізації кредитного ризику. В залежності від організаційної структури банку та положень кредитної політики банку, оцінку кредитоспроможності та репутації позичальника може здійснювати інший кредитний працівник, якому і передається вся документація, отримана від позичальника, та заключення кредитного працівника, який проводив попередню бесіду з позичальником, про можливість продовження подальшої роботи по видачі кредиту. Це здійснюється з метою зменшення суб'єктивного впливу позичальника на кредитного працівника, який проводив з ним співбесіду, та дозволяє підвищити ефективність кредитної роботи, адже кожний працівник кредитного відділу здійснює певний обсяг операцій, які він добре опанував і з якими він швидко справляється. Цей захід також є одним зі способів мінімізації кредитного ризику, та все ж він має певні недоліки:

По-перше, збільшуються витрати часу на обслуговування процесу видачі кредиту, адже працівнику, який буде здійснювати аналіз кредитоспроможності та репутації позичальника, необхідно затратити певний час на вивчення отриманих документів перед тим як перейти до безпосередньої роботи, що входить до його обов'язків;

По-друге, підвищується собівартість операцій зі споживчого кредитування, адже в процесі видачі кредиту задіяна значна кількість працівників;

По-третє, таку організаційну структуру кредитного відділу з розподілом обов'язків може собі дозволити лише крупний банк, який активно займається видачею споживчих кредитів, адже в результаті такого заходу зменшується кількість проблемних кредитів, та й кредитні працівники достатньо завантажені роботою. Лише в цьому разі забезпечується високий ефект і утримання громіздкого кредитного відділу є виправданим [62, с.165].

Невеликі ж банки не можуть дозволити собі такої розкоші, та й організація таким чином кредитної роботи є невиправданою в даній ситуації. Як правило в таких банках всю роботу по видачі споживчого кредиту, починаючи з отримання

заяви і супровідних документів від позичальника і закінчуючи оформленням кредитного договору, здійснює один і той же працівник.

В тому випадку, якщо визначення платоспроможності дало позитивний результат, розпочинається наступний етап кредитування-структурування кредиту та складання кредитного договору.

Особливість цього етапу полягає в тому, що кредитний працівник разом з позичальником остаточно визначають умови кредитної угоди, причому визначені умови можуть суттєво відрізнятися від тих умов, які першочергово були запропоновані позичальником.

До основних характеристик, які мають бути з'ясовані, належать:

- вид кредиту;
- сума кредиту;
- строк кредиту;
- спосіб погашення кредиту;
- вид забезпечення кредиту;
- ціна кредиту;
- інші характеристики кредиту.

Вид кредиту. Як правило, споживчі кредити у більшості випадків мають короткостроковий характер, тому особливих ускладнень при визначенні буде це короткостроковий чи довгостроковий кредит не виникає.

Сума кредиту повинна бути достатньою для забезпечення потреби позичальника в коштах. Як правило сума кредиту становить 70 – 80% від загальної суми кредиту для здійснення покупки нового товару чи оплати послуг. Це здійснюється для того, щоб дещо зменшити кредитний ризик, а також залучити для фінансування операцій кошти клієнта, що має підвищити його сумлінність при користуванні і погашенні кредиту.

Строк кредиту. Строк користування кредитом має бути чітко встановленим. Він повинен бути достатнім для того, щоб позичальник мав змогу погасити кредит, але й не більшим за цей строк, оскільки це є не вигідним як для клієнта, так і для банку. Для клієнта не вигідність такої ситуації полягає в тому, що він сплачує

відсотки за кредит і чим довше він користується кредитом, тим більше має сплатити їх банку. Для банка є це дещо не вигідним тому, що кошти для надання кредитів формуються за рахунок залучення вкладів, які мають конкретні терміни, протягом яких банк може розпоряджатися цими коштами. До того ж надання довгострокових кредитів призводить до зниження ліквідності банківських активів, що підвищує їх ризикованість, а крім того можливими є негативні для банка явища пов'язані з інфляційними процесами. Звідси випливає, що для банка вигідніше надавати короткострокові кредити. Позичальник за бажанням і при наявності достатньої суми коштів може погасити кредит достроково.

Принципове значення має визначення способу погашення кредиту. Так кредит може погашатись як готівкою, так і безготівковим шляхом. При першому способі погашення, клієнт вносить кошти на погашення кредиту через касу банку, заповнюючи при цьому об'яву на внесення готівки чи прихідний касовий ордер.

При безготівковому способі погашення кредиту можливі два варіанта. Суть першого полягає в тому, що кошти перераховуються з рахунку позичальника, причому позичальник може здійснювати платіж як самостійно, заповнюючи при цьому відповідний платіжний документ, так і шляхом доручення банку списувати необхідну суму з його рахунку самостійно. Суть другого варіанта полягає в тому, що позичальник за місцем роботи подає в бухгалтерію, де здійснюється нарахування йому заробітної плати, заяву на перерахування необхідної суми з його зарплати безпосередньо на погашення кредиту та відсотків.

Як правило погашення споживчого кредиту проводиться щомісячно, рівними частинами, так як це є досить зручним, та й не досить відчутним для позичальника, адже йому не доводиться накопичувати значної суми для одночасного погашення всього кредиту.

Вид забезпечення. Отриманий кредит може забезпечуватись заставою, гарантією чи порукою.

Ціна кредиту є одною з важливих умов, які визначаються під час структурування кредиту. Основними факторами, які на неї впливають є:

Облікова ставка центрального банку.

- Рівень інфляції.
- Термін кредиту.
- Витрати на формування кредитних ресурсів.
- Ризик.
- Розмір кредиту.
- Попит на кредити.
- Характер забезпечення.
- Мета кредиту.
- Витрати на оформлення кредиту та контроль.
- Ціна кредитів банків-конкурентів.
- Характер відносин між банком і позичальником.
- Норма прибутку від інших активних операцій тощо.

Після того як ці та інші умови, що стосуються кредитування даного проекту, будуть з'ясовані, кредитний працівник складає проект кредитного договору, складає висновок про можливість надання позичальнику кредиту і разом з документами, отриманими від позичальника, підшиває у папку, тобто кредитний працівник формує кредитну справу даного позичальника. Цю кредитну справу він передає на розгляд кредитного комітету для прийняття та затвердження остаточного рішення щодо можливості надання позичальнику споживчого кредиту. Фактично на цьому закінчується третій етап роботи по видачі позичальнику кредиту і відбувається перехід до наступного етапу кредитної роботи [79, с.26-29].

На даному етапі кредитної роботи з видачі споживчого кредиту позичальнику, відбувається розгляд його заяви та документів на отримання кредиту на засіданні Кредитного комітету, з метою прийняття остаточного рішення про можливість видачі йому кредиту. При цьому надається слово кредитному працівнику, який проводив аналіз платоспроможності та кредитоспроможності і склав висновок про можливість видачі кредиту. У своєму виступі він коротко характеризує дану кредитну операцію, звертає увагу на її сильні та слабкі сторони, коротко розповідає про позичальника та пояснює на основі чого він прийняв позитивне рішення про можливість видачі кредиту.

Після цього колегіально приймається рішення про можливість видачі кредиту позичальнику, та в разі прийняття позитивного рішення повідомляється про це позичальника та складається протокол рішення комісії про видачу кредиту. В день, коли позичальник звертається в банк, з ним підписуються в трьох примірниках наступні документи:

- Кредитний договір.
- Договір поруки.

Після цього ці документи, разом з розпорядженням про видачу кредиту, передаються Головному бухгалтеру банку, який здійснює наступні дії:

Перевіряє правильність оформлення документів.

Відкриває позичальнику позичковий рахунок.

Проставляє номер позичкового рахунку в кредитному договорі та заяві-зобов'язанні.

Передає перший примірник документів бухгалтеру, на якого покладено ведення позичкового рахунку позичальника.

Другий та третій примірники документів повертає кредитному працівникові.

Одержавши від головного бухгалтера перший примірник перелічених вище документів, бухгалтер, на якого покладено обов'язок з ведення позичкового рахунку позичальника, виконує наступні функції:

Веде облік виданого кредиту і слідкує за своєчасністю його погашення.

Веде облік кредитних документів.

Веде облік забезпечення кредиту.

Веде облік нарахованих і одержаних доходів згідно умов кредитного договору.

Кредитний працівник, одержавши від головного бухгалтера другий та третій примірники документів, другий примірник підшиває в кредитну справу позичальника, а третій – передає позичальнику в якості підтвердження факту здійснення кредитної операції.

Обов'язково кредитний договір реєструється в журналі реєстрації кредитних договорів. Кредитний договір, договір застави (закладу), договір страхування,

договір поруки підлягають збереженню в сховищі установи банку. Всі документи пов'язані з видачею і погашенням кредиту (за винятком тих, що зберігаються у сховищі) зберігаються у кредитних працівників у справах, що відкриті для кожного позичальника. На кожний кредит відкривається окрема кредитна справа. Відповідальність за ведення несе кредитний працівник, який повинен датувати відкриття справ, вести опис документів. Справи повинні зберігатись окремо в спеціальних сталевих шафах.

Для здійснення ефективного кредитування фізичних осіб керівництво банку повинне розробити кредитну політику банку, яка відбиває напрямки та специфіку діяльності, можливості банку і його клієнтів, рівень допустимого ризику, права та обов'язки кредитних працівників і охоплює найважливіші елементи та принципи організації кредитної роботи в банку, які фіксуються в письмовому вигляді й затверджуються на засіданнях Кредитного комітету. Кредитна політика банку є основним документом, яким керуються при формуванні кредитного портфеля. Цей документ має конфіденційний характер, а тому з ним ознайомлюються лише ті співробітники банку, які здійснюють кредитування [31, с.87].

Кредитна політика банку включає:

Мету, згідно з якою формується кредитна політика банку.

Опис повноважень, якими наділений Кредитний комітет, Комітет кредитного нагляду та кожний кредитний працівник.

Порядок подання кредитної заявки, перевірки, оцінки та прийняття рішень за кредитними заявками.

Перелік необхідної документації, що додається до кожної кредитної заявки, а також документів, які мають зберігатися у кредитній справі.

Права та обов'язки співробітників банку, відповідальних за зберігання та перевірку кредитних справ.

Правила прийому, оцінки та організації контролю за станом кредитного забезпечення, порядок реалізації застави.

Опис методів та практики встановлення відсоткових ставок і комісійних за кредитними операціями.

Права та обов'язки структурних підрозділів з надання інформації в рамках кредитного управління та за зовнішніми запитами.

Опис стандартів якості, яким мають відповідати кредити банку.

Перелік кредитів, які банк вирішив не надавати, а також найпривабливіших кредитів.

Фіксація максимального розміру кредитів та лімітів за окремими видами кредитних операцій.

Правила диверсифікації кредитного портфеля за видами позичальників, територіальним розміщенням та галузевою ознакою.

Характеристика регіону, який обслуговується банком.

Опис методів і практики виявлення, а також роботи з проблемними кредитами.

У країнах, де відбуваються процеси дерегулювання банківської діяльності, документальне оформлення кредитної політики є обов'язковим. Під час перевірки банків органами нагляду перший крок полягає в тому, щоб з'ясувати, чи відповідає фактичний стан кредитування основним положенням кредитної політики. Саме цей документ регулює кредитну діяльність кожного банку і встановлює правила формування кредитного портфеля. Якщо банк має високоризиковий кредитний портфель, але це узгоджується з офіційною, документально зафіксованою кредитною політикою, то органи нагляду не мають права на будь-які санкції.

Порядок погашення кредитів.

Погашення кредиту здійснюється в строки, передбачені кредитним договором. Погашення основного боргу за короткостроковим та довгостроковими кредитами здійснюється позичальником щомісячно рівними частинами, починаючи з наступного місяця після його одержання, але не пізніше тридцяти днів з дня підписання кредитного договору. Банк може дозволити позичальнику сплачувати платежі по основному боргу нерівними частинами. У цьому випадку до кредитного

договору складається графік погашення кредиту, який підписується позичальником і погоджується з банком. Графік є невід'ємною частиною кредитного договору [87, с.29].

Позичальник може здійснювати дострокове погашення всієї заборгованості за кредитом або внесення окремих платежів у погашення заборгованості за кредитом наперед, попередивши про це банк за два тижні. Погашення заборгованості за кредитами і сплата процентів за ними може здійснюватись позичальниками через установи банку готівкою, переказами через підприємства зв'язку або перерахуванням з вкладних рахунків, а також шляхом утримання коштів із заробітної плати, пенсії та перерахування їх у погашення боргу на підставі доручення позичальника бухгалтерії за місцем роботи або органу, що призначив пенсію. Але потенційний позичальник повинен знати, а кредитний працівник – роз'яснити, що строк внесення чергового платежу обчислюється з дня надходження останнього в касу установи банку, що надала кредит, або на її рахунок. У разі вибору позичальником способу погашення заборгованості за кредитом та нарахованими процентами шляхом утримання із заробітної плати чи пенсії кредитний працівник направляє його заяву за місцем роботи чи до органу, що призначив пенсію, рекомендованою поштою. Погашення заборгованості за кредитом та нарахованими процентами шляхом списання суми внеску з вкладного рахунку відбувається на підставі разового доручення вкладника або його доручення на тривале перерахування платежів.

У разі порушення строків платежів за кредитом чи сплати процентів та виникнення простроченої заборгованості установа банку застосовує до позичальника санкції, обумовлені кредитним договором: нарахування пені, підвищених відсотків, пред'явлення всієї заборгованості до дострокового стягнення та інше. На час виникнення простроченої заборгованості банк нараховує пеню, розмір якої обумовлюється кредитним договором, але не вище максимальної межі, встановленої чинним законодавством України. Стягнення простроченого боргу за кредитом, нарахованими процентами та пені з фізичних осіб здійснюється на підставі нотаріальних написів та виконавчих документів.

При ненадходженні платежів від позичальника у встановлений кредитним договором строк відповідальний працівник бухгалтерії на наступний день перераховує суми непогашених у строк платежів на рахунок прострочених кредитів чи прострочених нарахованих доходів та одночасно письмово повідомляє кредитного працівника для прийняття останнім відповідних заходів. У разі прострочення позичальником платежу за нарахованими процентами кредитний комітет установи банку може визнати цю заборгованість сумнівною.

Після сплати всього боргу за кредитом і запису в картці особового рахунку останнього платежу бухгалтер надає картки особових рахунків позичальника з поміткою «Кредит повернуто повністю з відсотками», ставить свій підпис і дату. Кредитний працівник, перевіривши розрахунки, робить напис «Вірно», ставить свій підпис, дату, візує у керуючого установою банку і одержує у сховищі кредитний договір, договір застави (закладу) і договір страхування і в кінці року передає на зберігання в поточний архів [85, с.102].

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників банків Національним банком України установлюється порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків є спеціальним резервом, необхідність формування якого обумовлена кредитними ризиками, що притаманні банківській діяльності. Створення резерву під кредитні ризики – це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості кредитних операцій.

З метою розрахунку резерву під кредитні ризики банки мають здійснювати класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції. За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: «стандартна», «під контролем», «субстандартна», «сумнівна» чи

«безнадійна». Загальна заборгованість за кредитними операціями становить валовий кредитний ризик для кредитора [23, с.13].

Для цілей розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями визначається чистий кредитний ризик (в абсолютних показниках) шляхом зменшення валового кредитного ризику, класифікованого за ступенем ризику, на вартість прийнятного забезпечення.

Банки зобов'язані створювати та формувати резерви для відшкодування можливих втрат на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом, зваженого на відповідний коефіцієнт резервування, за всіма видами кредитних операцій в національній та іноземних валютах.

Не здійснюється формування резерву за бюджетними кредитами, тобто бюджетними коштами, які розміщені банком у вигляді кредитів на підставі договору з розпорядником цих коштів, за якими банк не несе кредитного ризику, за кредитними операціями між установами в системі одного банку, а також за операціями фінансового лізингу, якщо об'єктом цих операцій є нерухоме майно.

У разі консорціумного кредитування резервуванню в провідному банку підлягає тільки та частина кредиту, що надана безпосередньо цим банком.

Банки зобов'язані створювати резерв на всю суму нарахованих за кредитними операціями доходів, що прострочені на строк понад 30 днів та обліковуються за відповідними рахунками класів 1,2 плану рахунків. Заборгованість за нарахованими доходами, що прострочені на строк понад 30 днів, відноситься до нестандартної заборгованості.

Резерв під кредитні ризики поділяється на резерви під стандартну та нестандартну заборгованість за кредитними операціями. Резерви під нестандартну заборгованість формуються за кредитними операціями, класифікованими як «під контролем», «субстандартні», «сумнівні», а також «безнадійні».

Резерв під кредитні ризики формується в тій валюті в якій враховується заборгованість. Даний резерв використовується лише для покриття збитків за непогашеною позичальниками заборгованістю за кредитними операціями за основним боргом, стягнення якої є неможливим.

Банки зобов'язані здійснювати розрахунок резервів під стандартну та нестандартну заборгованість (з урахуванням строків погашення боргу за кредитними операціями) протягом місяця, в якому здійснено кредитну операцію, або укладено угоду на її здійснення. Формування резервів банки зобов'язані здійснювати щомісячно в повному обсязі незалежно від розміру їх доходів за групами ризику відповідно до сум фактичної кредитної заборгованості за станом на перше число місяця, наступного за звітним, до встановленого строку для подання місячного балансу. Безнадійна кредитна заборгованість списується банком за рахунок резерву під нестандартну заборгованість за рішенням Правління банку [76, с.20].

Важливу роль в кредитній політиці банківських установ відіграє аналіз погашення кредитів населенням.

Аналізом погашення заборгованості передбачається вивчення розмірів заборгованості по кредитах, отриманих населенням, а також обсягу погашення кредитної заборгованості і причини виникнення простроченої заборгованості по строкових позиках. Поява заборгованості свідчить про те, що приділяється недостатня увага кредитній політиці. Загальну суму заборгованості потрібно тримати під контролем, причому інструментом контролю може бути відношення загальної дебіторської заборгованості до обороту. Банк повинен встановлювати середній період погашення заборгованості, який найбільш підходить для дебіторів. Зрозуміло, кредит не надається клієнту, який немає достатніх джерел погашення заборгованості.

1.3 Місце і роль споживчого кредиту в економіці країни.

Історія розвитку кредитних відносин у незалежній Україні складалась на базі тих кредитних відносин, які існували в Радянському Союзі з його адміністративно-командною системою господарювання. Щоправда, у галузі кредитних відносин перехід від старої до ринкової системи господарювання здійснювався швидше, ніж в інших сферах життя нашої країни. Це пояснюється тим, що в основі цих відносин лежить наймобільніший ресурс — гроші.

З переходом до ринкових умов господарювання змінювався склад як кредиторів, так і позичальників. Основними кредиторами стали комерційні банки, у тому числі колишні державні. А позичальниками дедалі більше ставали приватні та колективні підприємства, приватні підприємці та окремі громадяни. Звичайно, здійснювалось кредитування і підприємств державної форми власності. Значні зміни стали відбуватись у формах і видах кредитів, особливо в методах кредитування. Від кредитування численних окремих об'єктів, передбачених банківськими інструкціями в радянський час, комерційні банки перейшли до кредитування суб'єктів, турбуючись насамперед про свої доходи і повернення кредиту. Замість досить складного порядку кредитування, який передбачав значні особливості для підприємств окремих галузей чи підгалузей економіки, кредитування почало здійснюватись в основному на покриття дефіциту оборотного капіталу підприємств [29, с.125].

Ще у 1991р. законами України «Про підприємства в Україні» і «Про цінні папери та фондову біржу» було легалізовано комерційний кредит, який з 1930 р. у Радянському Союзі був заборонений. У тому ж таки 1991р. було визнано, що вексельний обіг в Україні має здійснюватись відповідно до Женевської вексельної конвенції та Єдиного закону про переказі і прості векселі. У лютому 1993 р. Національний банк України затвердив Порядок проведення банками операцій з векселями, яким були встановлені особливості застосування вказаних документів міжнародного загальноновизнаного вексельного права в Україні. Як уже зазначалося, комерційний кредит може надаватись як з оформленням векселем, так і без такого оформлення. Останнє переважає, бо спочатку в Україні не повністю було прийнято вексельне законодавство та й обізнаність працівників банків і їх клієнтів з вексельним правом була недостатньою. У подальшому поширенню вексельного обігу заважала платіжна криза.

З 1995р. після випуску облігацій внутрішньої державної позики, значних обсягів набув державний кредит. Причому через відсутність на той час надійних позичальників та у зв'язку з вигідними умовами державної позики (високий дохід на облігації, зарахування сум, укладених у ці облігації, у рахунок обов'язкових

мінімальних резервів комерційних банків, звільнення доходу на облігації від податку на прибуток тощо) комерційні банки в ці облігації вкладали значні ресурси. А це означало, що менше коштів вони спрямовували на кредитування суб'єктів господарювання. Пізніше через погіршення умов державної позики та невиконання Урядом своїх обов'язків щодо своєчасного її погашення, до цих облігацій з боку банків дещо мала.

Якщо в перші, роки державної незалежності України кредитування населення на споживчі потреби було майже повністю припинено, то уже приблизно з 1996р. споживчий кредит почав поступово відновлюватись і набувати розвитку. В Україні після затвердження у вересні 1993 р. Указом Президента України Тимчасового положення про кредитні спілки в Україні почали створюватися кредитні спілки, які стали займатися взаємокредитуванням громадян. Широко розгорнулось кредитування населення під заставу рухомого майна ломбардами та нерухомого — комерційними банками. Повільно, але все-таки зростав продаж торговельними організаціями товарів населенню з розстрочкою платежу. Все більшого розмаху отримувало кредитування будівництва і придбання житла населенням, у тому числі пільгового для окремих категорій населення, коли частину витрат брала на себе держава або місцеві органи влади. Щоправда, темпи такого кредитування стримувались відсутністю законодавства про іпотеку. У 2000р. уперше почали надаватись кредити талановитій молоді. На період навчання у вищих закладах освіти [64, с.69].

Комерційні банки «нової хвилі», більшість з яких були відомчими, у перші роки переходу до ринкової економіки, розвиваючись самі, сприяли розвитку економіки. Вони надавали кредити як малим підприємствам, котрі в основному і могли існувати та швидко розвиватись завдяки цим кредитам, так і великим підприємствам. Діяльність цих банків підтримувалася як Національним банком України, так і владними структурами. Так, ще у 1992 р. кожен із цих банків на розвиток своїх операцій мав можливість отримати кредит у центральному банку держави в розмірі свого статутного фонду. Допомогу кредитними ресурсами надавали їм також державні та колишні державні банки — Ощадбанк України,

Укрсоцбанк та інші, які на той час мали значні вільні кошти, що формувались за рахунок коштів на рахунках клієнтів та кредитів центрального банку.

Однак державні і колишні державні банки почали відчувати фінансові труднощі через несвоєчасне повернення кредитів своїм клієнтами, на фінансовий стан яких негативно впливав досить тривалий документооборот, особливо при експортних операціях, та спровокований цим розрив господарських зв'язків з підприємствами, які перебували на території країн, що утворились після розпаду Радянського Союзу. Ці труднощі були обумовлені ще й тим, що надані колишніми державними банками кредити числились на балансах тепер уже українських банків, а фонди довгострокового кредитування які формувались на союзному рівні, їм не були передані. Таким чином, вони були поставлені в умови, коли порушувалось так зване «золоте банківське правило», за яким структура активів банків за термінами повинна відповідати їх пасивам.

Починаючи з 1994р. в Україні спостерігається процес монополізації кредиту, зосередження його в руках великих (за українськими масштабами) банків та все більше використання кредитних ресурсів країни в інтересах різних кланових угруповань, які здійснюють контроль над тим чи іншим банком. Це, у свою чергу, веде до диференціації умов доступу до банківського кредиту різних підприємницьких структур. Причому цей процес почав охоплювати й колишні державні, так звані системні банки [28, с. 235].

В умовах дефіциту в українських банках кредитних ресурсів та переважання у їх складі короткострокових ресурсів вони надають, як правило, короткострокові кредити, причому переважно у сферу обігу.

Незважаючи на це, спочатку окремі підприємства, а потім й окремі підгалузі та галузі промисловості, спираючись на свої власні ресурси, кредити комерційних банків, кошти національних та іноземних інвесторів, усе ж таки поступово почали виходити з кризи, відновлювати виробництво і навіть експортувати свою продукцію на зовнішній ринок. Першими з кризового становища вийшли підприємства галузей зі швидким оборотом капіталу — кондитерська промисловість, промисловість безалкогольних напоїв і з розливу мінеральних вод, фармацевтична промисловість,

швейна промисловість і деякі інші. Якщо Україна в умовах СРСР не виробляла, наприклад, акумуляторів, магістральних електровозів, тролейбусів, зернових комбайнів, то в наш час вона їх виробляє. Поступово припинилось падіння обсягів виробництва, а з 2000 р. почалось його зростання, крива обсягів реального ВВП почала йти вгору.

В Україні в сучасних умовах актуальною є проблема реформування системи кредитування суб'єктів господарської діяльності. Йдеться, насамперед, про орієнтацію банківського сектора на першочергове кредитування пріоритетних у народногосподарському плані виробництв. Для виходу української економіки з кризи кредитні відносини мають бути підпорядковані пожвавленню інвестиційної та інноваційної діяльності, фінансовому забезпеченню структурних перетворень та економічному зростанню [37, с.33].

Поки що вітчизняна кредитно-банківська система не виконує ролі прискорювача розвитку національної економіки. Недостатніми є обсяги кредитування народного господарства. Негативний вплив на кредитну сферу здійснюють дефіцит бюджету, різке зниження кредитоспроможності підприємств (фірм). По суті, відсутня практика надання кредитів під виробничі програми довгострокового характеру. Банки майже не залучають ресурсів на довгостроковій основі. Більшість проблем у діяльності вітчизняних комерційних банків у сучасних умовах пов'язано з проведенням ризикованої кредитної політики.

На сучасному етапі економічного розвитку важливе місце у пошуку шляхів виходу України з кризового стану займає подальше удосконалення форм кредиту, вироблення зважених підходів до реалізації банківськими установами кредитної політики, формування продуктивної кредитної системи та ефективне управління її ризиками. Незважаючи на те, що зараз банківські установи дещо уповільнили свою діяльність на ринку кредитування фізичних осіб, потреба в подальшому дослідженні теоретичних та практичних питань кредитування населення залишається дуже актуальною. При цьому, слід визначити які фінансові інструменти і механізми для цього слід застосовувати, а також визначити відповідну методику кредитування населення на окремі цілі. Це дозволить, з одного боку, сприяти максимальному

задоволенню потреб населення, а з іншого, – одержанню додаткових прибутків кредиторам.

Основними видами банківського кредитування фізичних осіб є надання позики для купівлі житла (іпотека), для купівлі транспортних засобів (автомобільний) та для потреби купівлі товарів тривалого користування (споживчий).

Споживчий кредит дуже добре стимулює ефективність праці. Одержуючи заробітну плату, недостатню для покупки за готівку ряду товарів, зокрема предметів тривалого користування, люди мають можливість купувати ці товари чи брати в кредит під їхню покупку. Згодом, горші за ці товари повинні бути виплачені, тому кожен, що взяв у кредит, намагається протриматися на своєму робочому місці, як можна довше, тобто на більш довгий проміжок часу. Тільки так він може бути упевненим у своїх силах виплатити кредит і зарекомендувати себе перед кредиторам, як чесне і сумлінне обличчя, для подальших зв'язків [31, с.47].

Варто врахувати, що споживчий кредит, тимчасово форсуючи зростання виробництва, і створюючи видимість високої кон'юктури, у кінцевому рахунку, може сприяти виходу виробництва за рамки платоспроможного попиту населення, наростання надвиробництва і загостренню економічних криз.

Кредитування фізичних осіб – важлива складова економіки і фінансового сектора України. В період 2005-2008 р.р. кредитування переживало справжній бум розвитку: за цей період ринок виріс більш ніж в 5 разів. Зросла і значущість кредитів населення для банківського сектора і економіки країни – частка кредитів населенню в активах банківської системи виросла в 3 рази, а співвідношення роздрібних кредитів і ВВП – майже в 4 рази. Так, в 2008 році частка виданих українськими банками споживчих кредитів становила більше ніж 25% ВВП. Активне зростання споживчого кредитування протягом 2002-2008 років було, з одного боку, високим рівнем дохідності зазначеного виду операцій, спрощенням процедури видачі коштів, а з іншого, зниженням попиту на кредити з боку суб'єктів господарювання через несприятливий інвестиційний клімат в Україні та збільшенням вартості кредитних ресурсів.

З початком фінансової кризи внаслідок зменшення тимчасово вільних коштів банків, введення обмежень на кредитування, зростання вартості кредитних ресурсів спостерігалось уповільнення темпів споживчого кредитування.

Відомо, що кредитування фізичних осіб належить до системних банківських продуктів, отож його впровадження потребує системного підходу.

Як правило, коли мова йде про проблеми впровадження кредитування в нашій країні, насамперед вказують на відсутність правової бази для такого кредитування. Це справді надзвичайно складна проблема. Її особливість полягає у тому, що деякі засадні моменти створення необхідного правового поля для кредитування лежать у політичній площині. Утім, окрім законодавчо-правових, не менш важливими є економічні чинники, які безпосередньо впливають на успішне запровадження і розвиток кредитування. Зважаючи на нинішній стан економіки держави, ці проблеми можуть надовго загальмувати розвиток кредитування фізичних осіб в Україні.

Для поліпшення стану справ у сфері кредитування необхідне досягнення в Україні фінансової і макроекономічної стабільності, проведення раціональної промислової і податкової політики, що дозволило б банкам здійснювати виробничі інвестиції, а позичальникам — відновити свою кредитоспроможність.

Кредит має створювати сприятливі умови для розвитку всіх сфер і галузей національної економіки України. Він є важливим джерелом капітальних вкладень, тому традиційно виділяється його вагома роль у реструктуризації економіки та інвестиційній діяльності. В Україні сьогодні необхідним є розширення застосування кредитних відносин в інвестиційній сфері [37, с.36].

У теорії кредиту проблема впливу кредитних відносин на розвиток економіки розглядається у взаємозв'язку з економічними межами кредитування.

Економічні межі кредитування — це межі існування і поширення кредиту, межі, в яких кредитні відносини мають об'єктивну природу і зберігають свої сутнісні риси, що відрізняють їх від фінансових відносин. При порушенні економічних меж кредитування процес перетворюється в процес фінансування.

На макрорівні економічні межі кредиту визначаються відповідністю (кількісною, якісною і в часі) між платоспроможною потребою економіки в позиках та наявністю кредитних ресурсів. Ця відповідність обумовлюється рівнем ефективності функціонування кредитної системи країни.

На мікрорівні економічні межі кредиту визначаються відповідністю (кількісною, якісною і в часі) між пасивними та активними операціями комерційних банків. Від обсягу пасивних операцій залежить розмір банківських ресурсів, а отже, й масштаби кредитування. З позицій позичальника, вирішальне значення має рівень його кредитоспроможності — здатність забезпечувати своєчасне й у повному обсязі повернення позики.

Порушення меж кредитування призводить до деформації кредитних відносин, що виявляється або в надмірному кредитуванні (понад реальні потреби), або в недокредитуванні (нестачі кредитних вкладень у народне господарство). Відновлення економічних меж кредитування здійснюється у ході реалізації реформи кредитно-банківської сфери.

Сьогодні в умовах економічної кризи, що виникла через спотворення супроводжуваного гіперінфляцією суспільного відтворення, кредит починає відігравати значну роль у переорієнтації виробництва на потреби домашніх господарств – на збільшення випуску товарів народного споживання та обсягу послуг, котрі надаються населенню. Світовий та вітчизняний досвід показує, що радикальні зміни тут можуть відбутися, якщо прискореними темпами розвиватимуться малі та середні підприємства особливо на ґрунті приватної власності. Вони більш мобільні, ніж великі підприємства. Тому надання кредитної допомоги в становленні таких підприємств допоможе швидко збалансувати ринок, звести нанівець інфляцію. Звичайно, паралельно треба розвивати великі підприємства по випуску побутової техніки.

Мобільність кредиту, за допомогою якого швидко перерозподіляються загальні ресурси – гроші, дає можливість у стислі строки здійснити переорієнтацію виробництва й оздоровити економіку.

Надзвичайно важливою є роль кредиту у використанні досягнень науково-технічного прогресу: в технічному переоснащенні або реконструкції діючих підприємств і впровадженні прогресивної техніки на нових підприємствах, що вимагає значних коштів. Особливо це стало відчутним в умовах переходу до ринкової економіки.

Велику роль відіграє кредит у становленні ринкової інфраструктури: організації і функціонуванні фондових та товарних бірж, бірж нерухомого майна та результатів інтелектуальної праці, посередницьких контор, торгових домів лізингових і факторингових компаній.

Також значну роль кредит відіграє у розвитку різних галузей України. Одна з провідних позицій в цьому належить комерційним банкам. Так, значна частина коштів спрямовується на розвиток промисловості, торгівлі, сільського господарства, будівництво та на розвиток транспорту.

Отже, виходячи з усього цього можна сказати, що кредит відіграє значну роль у формуванні ринкової економіки України.

По-перше він сприяє розвитку дрібних приватних підприємств, тим самим здійснює значний вплив на розвиток ринкової структури на конкурентних засадах.

По-друге кредит спрямовується майже в усі галузі нашої економіки, а тому грає стимулюючу роль в їх розвитку.

По-третє кредит через систему грошово-кредитної політики впливає на стабілізацію та ефективне функціонування кредитного та грошового ринків, а отже допомагає подолати кризові явища в економіці України.

Кредиту відводиться важлива роль у подальшому реформуванні економіки України та відродженні національного виробництва. Кінцевим підсумком кредитування має стати розвиток і підвищення ефективності національної економіки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Кредит – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати.

Важливе значення для ефективної організації кредитних відносин між банками і клієнтами мають принципи банківського кредитування.

Відповідно банківське кредитування здійснюється за такими принципами: цільовий характер кредитування, строковість, забезпеченість, повернення кредиту та платність кредиту.

Споживчий кредит – це кредит, який надається як в національній грошовій одиниці, так і у вільноконвертованій валюті фізичним особам на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку. Сутнісна ознака споживчого кредиту – кредитування кінцевого споживання. На відміну від позик, які надаються суб'єктам господарювання для виробничих цілей або для придбання активів, що породжують рух вартості - споживчий кредит дає змогу населенню спожити товари і послуги до того, як споживачі спроможні їх оплатити. Тим самим споживчий кредит забезпечує підвищення життєвого рівня споживачів.

Споживчий кредит позичальники, як правило, беруть коли їм бракує власних коштів для придбання товарів тривалого користування, тоді як юридичні особи часто використовують одержані кредити як джерело отримання доходів.

Споживчі кредити одержують, як правило, фізичні особи, а кредиторами виступають фінансово-кредитні установи, а також підприємство та організації різних форм власності і приватні особи.

Повернення позиченої вартості при споживчому кредиті відбувається не в результаті вивільнення коштів, а внаслідок їх накопичення.

Лише за умови споживчого кредитування кредитні відносини громадян будуються за схемою “фізична особа – фізична особа”, при чому позики можуть надаватися як в грошовій, так і в товарній чи натуральній формі. Натуральну форму

споживчі позики набувають виключно при відносинах між фізичними особами і укладаються, як правило, в усній формі.

Програми споживчого кредитування, що їх пропонують банки на сьогодні, поділяються на три основні групи: кредити під придбання товарів широкого вжитку, під купівлю автомобілів і під купівлю житла. «Наймасовішою» програмою є перша: впродовж останніх років приріст доходів домашніх господарств надавав можливість більшості українців купувати побутову техніку, комп'ютери або меблі у кредит.

Перший розділ дипломної роботи розкриває основні поняття процесу споживчого кредитування, але специфіка роботи, щодо даної сфери діяльності банку істотно відрізняється у кожному банку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

2.1 Оцінка сучасного стану ринку споживчого кредитування в Україні

Кредитування фізичних осіб у 2005-2007 рр. та джерела його фінансування спричинили значні дисбаланси у роботі банківської системи України, які гостро проявилися в перші місяці фінансово-економічної кризи. Кроки Національного банку з законодавчого регулювання процесу кредитування населення виявилися недостатніми, що стало очевидно восени 2008 р. Упродовж наступних півроку, ймовірно з деяким запізненням, НБУ вжив низку заходів, які сприяли певній стабілізації ситуації з поверненням проблемних кредитів, але далеко не вирішували проблему загалом [28, с.320].

За підсумками 2007 р., обсяги кредитування фізичних осіб в Україні перевищили 155 млрд грн (21,6 % ВВП).

Особливої уваги заслуговує той факт, що високі темпи зростання обсягів кредитування (як фізичних осіб, так і в економіці загалом) упродовж останніх декількох років забезпечувалися переважно за допомогою коштів зовнішніх запозичень. Станом на 1 січня 2008 р. сума зовнішніх боргових зобов'язань банків України досягнула 31 млрд дол. США, до того ж лише за дев'ять місяців 2007 р. вона зросла на 11,6 млрд дол., а за четвертий квартал – ще на понад 5 млрд дол. Такі тенденції створювали значну небезпеку дестабілізації фінансової системи України у разі екзогенних шоків, про що завчасно попереджали вітчизняні фахівці.

Відповідно до змін джерел фінансування, змінювалася і структура кредитів, наданих вітчизняним домогосподарствам.

Ще одним чинником, який поглиблював загрозу для стабільності української банківської системи була невідповідність між терміною структурою депозитів і кредитів. Більшість депозитів, залучених банками, належали до короткотермінових (терміни їх не перевищували двох років). Натомість частка довготермінових кредитів від 2002 р. постійно зростала і на кінець 2007 р. обсяги довготермінових кредитів перевищували обсяги коротко. Природно, що такий розвиток ситуації у

сфері кредитування фізичних осіб спричиняв щораз більше занепокоєння Національного банку України. Починаючи з кінця 2007 р., НБУ починає вживати заходів, спрямованих на обмеження обсягів кредитування домогосподарств. З 13 лютого 2008 р. у дію введено постанову НБУ № 458 від 17.12.2007 р., згідно з якою довготермінові активні операції, які здійснені з перевищенням термінів розміщення над термінами залучення коштів, додатково зважуються на коефіцієнт ризику 50%.

За оцінками експертів та представників банківського сектора, запроваджені постановою зміни розрахунку показника адекватності регулятивного капіталу банків повинні були привести до помітного зменшення обсягів нових кредитів та скорочення їхніх термінів.

У червні 2008 р. дискусії у середовищі банкірів спричинило оприлюднення проекту постанови Нацбанку, яким передбачалося запровадження жорсткіших вимог до формування резервів під проблемні кредити та до платоспроможності клієнтів. Вочевидь, пропоновані зміни наразилися на досить серйозний опір з боку банків, оскільки відповідну постанову було ухвалено, причому у пом'якшеному вигляді, аж на початку грудня, коли проблеми у банківській системі стали загально очевидними.

Проте зусилля НБУ не змогли кардинально змінити ситуацію. Упродовж трьох кварталів 2008 р. обсяги кредитів фізичним особам зросли ще у 1,5 раза. Понад це, лише за останній квартал того року масштаби кредитування населення і далі швидко зростали. Зокрема, згідно з дещо іншою класифікацією, запровадженою відносно недавно НБУ, обсяг кредитів сектору домогосподарств з жовтня по грудень зріс з 238,6 млрд грн до 280,5 млрд грн, або на 17,5 %.

Водночас вже у листопаді 2008 р. розпочалися перші значні проблеми з поверненням кредитів, зумовлені зниженням заробітної плати і скороченням робочих місць спершу у фінансовому секторі, а далі – у металургії, машинобудуванні та хімічній галузі. Реагуючи на несприятливі зміни, банки починають шукати шляхи виходу з ситуації, виявляючи готовність йти на певні поступки позичальникам. Найпростіші з них – одноразове відтермінування платежу, перенесення регулярного терміну оплати на пізніше число місяця, відмова від

штрафних санкцій у разі надання клієнтом доказів неспроможності розрахуватися з банком з об'єктивних умов (скажімо, через затримання зарплати).

Частині позичальників банки пропонували так звані «кредитні канікули» – звільнення на певний період часу (здебільшого, до року) від виплати тіла кредиту, за збереження виплат відсотків за цим кредитом. Інший варіант – переоформлення договору на триваліший термін, що означає зменшення щомісячних платежів.

У зв'язку зі значним знеціненням гривні у четвертому кварталі 2008 р. На перший план виходять проблеми, з якими стикнулися позичальники, що отримали кредити в іноземній валюті. Ті з них, хто не мав джерел валютних доходів, упродовж лише трьох місяців опинилися перед фактом збільшення гривневої вартості своїх кредитів приблизно на 70%. Водночас низка пропозицій стосовно того, щоб розподілити курсові втрати позичальників між ними, банками та державою не знайшли розуміння у представників банківського сектора [28, с.232].

За ситуації фактичного припинення обслуговування більшої частини кредитів у валюті Національний банк України на початку лютого 2009 р. ухвалює рішення, яким дає змогу комерційним банкам реструктуризацію заборгованості населення з банківських кредитів. 27 лютого Нацбанк проводить перший валютний аукціон, на якому продає за пільговим курсом долари для позичальників-фізичних осіб. Такі аукціони стають регулярними і роблять реальний крок для вирішення проблем позичальників.

Загалом, за першу половину 2009 р., згідно з різними оцінками, вітчизняні банки переглянули графіки та обсяги платежів за кредитами для 10– 25% позичальників, причому переважно йшлося про іпотечні кредити, зазвичай у валюті. На кінець цього періоду, за офіційними даними, частка обсягів проблемних кредитів у загальному кредитному портфелі банків досягала майже 5%. Згідно з неофіційними оцінками, ця цифра була приблизно втричі вищою, а в окремих банківських установах могла сягати 30%.

Кредитний портфель фізичних осіб у національній валюті в листопаді 2010 р. збільшився на 1,15% до 62,239 млрд грн. (7,84 млрд дол.) Зростання цього показника спостерігається третій місяць поспіль після тривалого скорочення з 2008 року.

Основний приріст в обсягах кредитування фізичних осіб у гривні відбувається за рахунок відновлення споживчого кредитування, а саме автокредитування і кредитів на купівлю побутової техніки, меблів, тоді як іпотечне кредитування з початку 2010 року ще не показало жодного місяця з позитивною динамікою сальдо кредитного портфеля (останні дані за жовтень). Однак незважаючи на збільшення кредитного портфеля фізичних осіб у гривні за останні кілька місяців, за підсумками року цей показник показав зниження на 0,5%. Кредити, надані сектору домашніх господарств у 2011 році, скорочувалися третій місяць поспіль. У листопаді 2011 року вони зменшилися на 1.2% – до 204.6 млрд. грн. Як і у попередні місяці це відбулося виключно через їхнє скорочення в іноземній валюті на 3.7% – до 119.4 млрд. грн. Річне скорочення залишків за кредитами, наданими фізичним особам, в іноземній валюті прискорилося з „мінус” 19.1% у жовтні до „мінус” 20.1% у листопаді.

Натомість із початку 2011 року спостерігалася стійка тенденція до зростання кредитів у національній валюті. В листопаді 2011 року річний темп їхнього приросту становив 31.1% порівняно з 29.5% у жовтні.

За строками погашення на фоні зростання кредитів до 1 року та від 1 року до 5 років (відповідно на 2.8 і 1.1%) спостерігалось зменшення на 3.0% кредитів строком більше 5 років. При цьому їхня частка залишалася найбільшою у структурі і становила 61.5%.

Цьому сприяло триваюче відновлення в автокредитуванні, кредитуванні товарів першої необхідності. Обсягів іпотечних кредитів в Україні збільшився тільки з весни цього року на тлі стабілізації у банківському секторі і стійких темпів зростання національної економіки і, відповідно, доходів населення .

Що стосується кредитів фізичних осіб в іноземній валюті, то цей показник через введену в Україні заборону на кредитування населення в іноземній валюті, за винятком деяких випадків, продовжує знижуватися.

Частка кредитів фізичних осіб в іноземній валюті в листопаді 2011 року знизилася. НБУ поки категорично проти цього сегмента кредитування. Ймовірно, ця заборона пропримається до 2012 року, і на тлі стабільної економічної ситуації в

Україні і сильної гривні кредитування фізичних осіб в іноземній валюті тоді частково буде відновлено.

Однак, ситуація в сфері кредитування в Україні поступово вирівнюється. Споживче кредитування населення в національній валюті починає відновлюватися, спостерігаються стабільні обсяги кредитування підприємств. Однак залишаються й нерозв'язані проблеми: відсутність позитивної динаміки портфеля іпотечних кредитів і заборона на кредитування фізосіб в іноземній валюті.

2.2 Методи оцінки кредитоспроможності позичальників - фізичних осіб

У процесі надання кредитів перед будь-яким банком постає необхідність оцінки кредитоспроможності позичальників, її достовірність істотно впливає як на результати конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку загалом.

Кредитоспроможність – це наявність передумов для отримання кредиту і здатність повернути його. Кредитоспроможність позичальника визначається з допомогою аналізу економічних показників і оцінки перспектив господарського розвитку клієнта - позичальника шляхом перевірок та обстежень на місці.

На основі документів, які надійшли від клієнта, банк здійснює кредитоспроможність потенційного позичальника і прогнозує ризик непогашення кредиту. При оцінці кредитоспроможності важливим моментом є визначення можливості клієнта своєчасно погашати кредит і здійснювати інші виплати [26, с.38].

Це основна умова для укладання кредитного договору і видачі кредиту, оскільки першочергове значення при цьому надається вивченню банком клієнта – позичальника, його репутації, стану економічної кон'юнктури та прогнозуванню розвитку справи клієнта на перспективу.

Для підтвердження кредитоспроможності позичальник повинен подати до установи банку такі документи :

1) довідку з місця роботи, в якій повідомляється його заробітна плата за місцем основної роботи з позначенням розміру і видів стягнень, а також стажу роботи на підприємстві;

2) книжку по розрахунках за комунальні послуги, квартплату;

3) документи, що підтверджують прибутки по вкладах у банках;

4) інші документи, які свідчать про прибутки клієнта.

Для розрахунку кредитоспроможності населення застосовують модель бальної оцінки позичальника споживчого кредиту. За цією методикою за певні ознаки обстеження присвоюються бали, після сумування яких дається оцінка кредитоспроможності клієнта. При цьому розглядаються фактори наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Оцінка кредитоспроможності позичальника за бальною системою

Фактори оцінки	Кількість балів
Вік позичальника – 36 років	0,16
Стать – чоловіча	0
Постійність у проживанні – 9 років	0,378
Зайнятість – займає посаду інженера	0,16
Галузь – державне підприємство	0,21
Стабільність зайнятості – стаж роботи 7 років	0,413
Наявність депозитного рахунку в банку – має рахунок в банку	0,35
Наявність нерухомості – має нерухомість	0,35
Страховання життя	0,19
Сума балів	2,211

Рішення банк приймає наступним чином. При набраній заявником суми в 1,25 балів, яка є критичною, співробітник банку позитивне рішення, щодо видачі кредиту. Якщо сума балів нижча, то кредит не видається.

В наведеному прикладі сума балів становить 2,211 балів, а це означає, що даному позичальнику можна надати кредит у визначеній сумі з сплатою встановленого відсотка.

Особливістю є те, що існують такі критерії оцінки клієнта, які визначаються банком найбільш значними. Так достатньо високо котуються відповідно показники :

вік більше 60-ти років, близькі відносини клієнта з банком. Інші критерії, при всій їх значущості, оцінюються дещо нижче.

На основі наведеної вище класифікації позичальників встановлюється рейтинг останніх. Визначається обсяг кредитування, розмір і спосіб фіксації процентних ставок, строки погашення кредиту.

Чим вищий ризик банку, тим більшим має бути його прибуток і тим більше деталізований повинен бути кредитний договір. Ризик збільшується по мірі зниження рейтингу кредитоспроможності клієнта.

Основним показником кредитоспроможності вважається платоспроможність.

Платоспроможність – це здатність позичальника своєчасно розрахуватися за всіма видами своїх зобов'язань. Важливість аналізу платоспроможності індивідуального позичальника завжди визнавалась як зарубіжною, так і банківською наукою нашої держави. У різних банків існують значні відмінності в методиці аналізу по набору прийомів дослідження, обсягах аналізу, питомій вазі окремих оціночних показників. Та все таки при всьому різноманітті підходів до проблеми їх об'єднують визначенні загальні принципи, яких дотримується і ощадний банк при кредитуванні позичальників. Це – ретельний аналіз на початковій стадії, вже при розгляді заявки клієнта, системний підхід при здійсненні аналізу, розгляд особистості позичальника в якості центральної ланки системного аналізу.

Оскільки банки зацікавлені в ефективності своїх операцій, вони зроблять все, щоб розробити такі умови і механізм кредитування, які б самі по собі не несли ризику несплати. Залишається найбільш слабка ланка – позичальник, і хоч банк прикладає всі зусилля, щоб застрахувати себе від можливих втрат, звести їх до нуля практично неможливо. Коли ощадний банк надає позику він поставлений перед необхідністю самим ретельним чином вивчати фактори, які здатні покликати за собою її непогашення. В кожному окремому випадку банк має визначити рівень ризику, на який він готовий піти, а також розмір кредиту, що може бути наданий за даних обставин. Більш того, при наданні позики необхідно визначити умови її надання [54, с.32].

Вивчення здатності клієнта погасити кредит полягає не лише у визначенні його фінансового стану на сьогоднішній день і на перспективу. Кредитний працівник повинен спробувати передбачити як майбутній стан справ позичальника, так і всі випадкові обставини, що можуть на них вплинути. Найважливішим завданням слід рахувати розгляд репутації клієнта, його особистих якостей.

Під репутацією розуміється не просто готовність позичальника повернути борг, а його бажання виконати свої зобов'язання. Для визначення репутації потребується широка інформація, яка повинна бути достовірною, достатньо повною, мати досить визначений характер, що дозволить зробити висновок про особистість клієнта.

Та яким би трудомістким не був етап одержання і розгляду інформації про клієнта, західні банки чітко дотримуються правила: чим більші витрати на усесторонній аналіз спочатку, тим менші витрати при стягненні боргу в кінці. На мій погляд, ощадному банку України також було б доцільно використовувати дане правило, коли мова ведеться про оцінку платоспроможності нових клієнтів банку.

Потреба банку застрахувати себе від кредитного ризику, детально вивчивши позичальника, стримується звичайним в умовах ринку прагненням утримати клієнта і отримати прибуток від операції. Тому, навіть якщо аналіз платоспроможності виявив серйозні сумніви в доцільності надання кредиту, банки знаходять способи задовольнити клієнта. Як правило, в такому випадку йому пропонується компромісне рішення: знизити суму позики, надати гарантію і таке інше.

Процес визначення здатності і готовності клієнта повернути позику у відповідності з умовами договору представляє собою один із компонентів комплексу заходів, які банк приймає з тим, щоб застрахувати себе від можливих втрат, або частину банківської кредитної стратегії.

Для визначення платоспроможності клієнта рекомендується вивчити як місячні доходи, так і витрати позичальника. Доходи, як правило, визначаються за трьома напрямками:

- 1) доходи від заробітної плати;
- 2) доходи від заощаджень та цінних паперів;

3) інші доходи.

До основних статей витрат позичальника можна віднести виплати прибуткового та інших податків, аліменти, щомісячні платежі по отриманих раніше позиках і товарах, придбаних у розстрочку, різні виплати, комунальні платежі і т.ін.

Один із основних показників, які визначають можливість видачі позики – фінансова та соціальна стабільність позичальника. При всіх рівних умовах перевага надається клієнту, який має більш достатні для погашення кредиту стабільні прибутки, а також тривалий стаж роботи на підприємстві, в організації і більш тривалий час проживання за останньою адресою.

На підставі документів, наданих позичальником у банк проводиться аналіз платоспроможності позичальника. Визначається середньомісячний доход позичальника з урахуванням його заробітної плати, процентів по вкладах у банках, облігаціях та цінних паперах, та інших прибутків. Середньомісячні витрати позичальника визначаються з урахуванням розмірів заплачених прибуткового та інших податків, відрахувань від заробітної плати (аліментів, погашення отриманих раніше позик і т.ін.), платежів за квартиру і комунальні послуги та інших витрат [52, с.91].

Мета аналізу платоспроможності клієнта при отриманні кредиту складається в спільному з ним визначенні найбільш раціональних умов надання кредиту в частині його розміру, строків, організації погашення позики. Кредитний працівник повинен допомагати позичальнику правильно спланувати та визначити щомісячні прибутки та видатки з тим, щоб організувати стабільне та своєчасне надходження платежів по кредиту. Визначення платоспроможності позичальника – фізичної особи здійснюється кредитним інспектором шляхом визначення коефіцієнту платоспроможності на підставі врахування доходів та витрат позичальника або його сім'ї при визначенні його можливості вчасно та в повному обсязі щомісячно здійснювати платежі за наданим кредитом до повного виконання умов кредитного договору. На підставі визначених доходів та витрат, а також розрахунку місячних платежів, які повинен буде сплачувати позичальник в погашення кредиту та

відсотків за ним, в разі платоспроможність позичальника (або сім'ї) визначається таким чином :

Коефіцієнт платоспроможності позичальника ($K_{пп}$) визначається як відношення сукупного середньомісячного доходу (МД) позичальника до суми середньомісячних витрат (МВ) та місячних платежів по кредиту та відсотках (МПК) :

$$K_{пп} = \frac{МД}{МПК + МВ}, \quad (2.1)$$

де МПК – місячні платежі по кредиту, включаючи відсотки (в розрахунок береться кредит, який передбачає одержати позичальник).

Нормативне значення коефіцієнта платоспроможності $K_{пп}$ – не менше 1,3.

Коефіцієнт платоспроможності сім'ї ($K_{пс}$) обчислюється з відношення сукупного місячного доходу сім'ї до всіх місячних витрат, включаючи витрати по позиці :

$$K_{пс} = \frac{МДС}{МВС + МПК}, \quad (2.2)$$

де МДС - місячний дохід сім'ї,

МВС - місячні витрати сім'ї;

МПК - місячні витрати по позиці (у розрахунок приймається позичка, яку планує одержати позичальник).

Нормативне значення коефіцієнта платоспроможності сім'ї повинно бути не менше 1,5.

У разі, якщо позичальник не має сім'ї або відсутнє поручительство члена сім'ї, коефіцієнт $K_{пс}$ не визначається. При оцінці фінансового стану позичальника $K_{пп}$ множиться на 2.

Вік позичальника (ВП)

ВП може набувати таких значень:

ВП = 2 - якщо вік клієнта від 25 до 50 років;

ВП = 1 - якщо вік клієнта менше 25 років або більше 50 років.

Наявність власної нерухомості ВН

ВН може набувати таких значень:

ВН = 2 - при наявності власної нерухомості;

ВН = 1 - нерухомість знаходиться у власності іншого члена сім'ї;

ВН = 0 - не має власної нерухомості.

Наявність постійної роботи ПР

ПР може набувати таких значень:

ПР = 2 - при стажі роботи на постійному місці понад 3 роки;

ПР = 1 - при стажі роботи на постійному місці від 1 до 3 років;

ПР = 0 - при стажі роботи менше 1 року.

Безперервний стаж роботи (БС)

БС може набувати таких значень:

БС = 2 - при безперервному стажі роботи понад 10 років;

БС = 1 - при стажі роботи на постійному місці від 5 до 10 років;

БС = 0 - при стажі роботи менше 5 року.

Погашення кредитів у минулому (ПМ)

ПМ може набувати таких значень:

ПМ = 2 - при погашенні кредитів без проблем;

ПМ = 1 – при погашенні кредитів після відстрочки або позичальник не користувався кредитами у минулому;

ПМ = 0 - при простроченому кредиті або якщо позичальник ухиляється від відповідальності.

Для визначення узагальненого показника фінансового стану позичальника необхідно:

- розраховані за викладеною методикою показники занести до таблиці;

- значення кожного показника помножити на вагоме значення;
- знайти суму всіх значень.

Після визначення узагальненого показника визначається клас позичальника за рейтинговою шкалою.

Оцінка фінансового стану позичальника–приватного підприємця здійснюється на підставі даних декларації про доходи, що подається до органів податкової служби у строки, встановленні чинним законодавством, книги обліку доходів та витрат, а також звіту (для платників єдиного податку). Крім аналізу декларації, звіту та книги обліку доходів та витрат позичальника необхідно вивчити його соціальну стабільність, наявність ліквідного майна та інші об'єктивні та суб'єктивні показники [26, с.54-56].

При здійсненні оцінки фінансового стану позичальника-приватного підприємця мають бути враховані :

- 1) соціальна стабільність клієнта, тобто наявність власної нерухомості, цінних паперів, сімейний стан, час проживання у даній місцевості;
- 2) тривалість існування власного бізнесу;
- 3) вік та здоров'я клієнт;
- 4) дохідність бізнесу;
- 5) матеріальний стан сім'ї (сімейні доходи та витрати);
- 6) досвід співпраці з фінансовими інститутами;
- 7) зв'язки клієнта в діловому світі тощо.

Оцінка фінансового стану позичальника здійснюється за допомогою таких коефіцієнтів та факторів:

- 1) коефіцієнт забезпеченості – Кз;
ліквідність майна, що пропонується в заставу – Л зм;
коефіцієнт платоспроможності позичальника – К пп;
коефіцієнт платоспроможності сім'ї К пс;
дохідність бізнесу – ДБ;
тривалість існування власного бізнесу – Т вб;

наявність власного поточного розрахункового рахунку – П р;

наявність техніко-економічного обґрунтування – Т ео;

вік позичальника – ВП;

погашення кредитів у минулому ПМ.

Коефіцієнт забезпеченості (К з), що характеризує забезпеченість повернення кредиту та процентів по ньому заставою, що надана або пропонується визначається таким чином :

$$K з = \frac{\text{Вартість застави}}{\text{Сума кредиту та процентів по ньому}} \quad (2.3)$$

Теоретичне значення коефіцієнта К з = 1,5.

Ліквідність майна, що пропонується в заставу (Л мз) або заставленого майна характеризує швидкість реалізації майна на ринку.

Оцінка показника Л мз може набувати таких значень:

20- якщо на майно є реальний покупець, або в заставу надані майнові права на грошові кошти на депозитному вкладі;

15 – якщо попит на майно перевищує пропозицію не менше ніж в 1,5 рази (майно можна реалізувати не більш ніж за декаду);

10- якщо попит на майно дорівнює або трохи більше чи менше пропозиції (майно можна реалізувати не більше ніж за місяць);

5- у разі якщо попит на майно значно менше від пропозиції (майно важко реалізувати в термін менше ніж за місяць).

Коефіцієнт платоспроможності позичальника (К пп) та його сім'ї (Кпс) визначається відповідно до «Методики розрахунку платоспроможності позичальника-фізичної особи «Положення «Про кредитування фізичних осіб»

Дохідність бізнесу (ДБ) характеризує ефективність підприємницької діяльності приватного підприємця на ринку товарів, робіт та послуг. Показник ДБ розраховується за такою формулою :

$$ДБ = \frac{Чд}{Св} * 100\%, \dots\dots\dots(2.4)$$

де Чд – сума чистого доходу від здійснення підприємницької діяльності;

Св – сума одержаного валового доходу.

Нормативно – теоретичне значення показника ДБ становить 15%.

Ретельний аналіз кредитоспроможності, платоспроможності та фінансового стану позичальника, і на його базі – розрахунок ступення кредитного ризику, є ефективним засобом мінімізації втрат і скорочення трудових витрат.

Такий підхід особливо актуальний тепер, коли вартість грошей буде визначатися попитом на них з боку позичальників, їх пропозицією з боку кредиторів і коректуватися жорсткою банківською конкуренцією.

Ринковий механізм визначить також радикальні зміни відносин «банк - клієнт», які підвищать відповідальність і позичальника і кредитора за взятє на себе зобов'язання і результативність кредитної операції [26, с.54-56].

2.3. Методи мінімізації кредитних ризиків при споживчому кредитуванні

Кредитна діяльність насамперед пов'язана з ризиком. Для того, щоб вміти вибрати оптимальне співвідношення ризик-прибуток банки повинні вміти визначати якісно ризиковий компонент.

В якості основних видів ризику, які бере на себе банк при здійсненні операцій споживчого кредитування виступають кредитний ризик, портфельний ризик і процентний ризик [23, с.13].

Портфельний ризик – це ризик, пов'язаний зі структурою кредитного портфеля банку і структури забезпечення.

Процентний ризик – це невизначеність, пов'язана з часом і тенденціями у зміні процентних ставок в майбутньому.

Кредитний ризик – ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) обов'язків по кредитним операціям, тобто ризик того, що виплата позичальником процентів і кредиту буде проводитись з відхиленням від умов кредитного договору, або взагалі не буде здійснюватись.

У процесі управління кредитним ризиком комерційного банку слід визначити такі етапи:

- розробка цілей і завдань кредитної політики банку;
- створення адміністративної структури управління кредитним ризиком і системи прийняття адміністративних рішень;
- вивчення фінансового стану позичальника;
- вивчення кредитної історії позичальника, його ділових зв'язків;
- розробка і підписання кредитної угоди;
- аналіз ризиків неповернення кредитів;
- кредитний моніторинг позичальника і всього портфеля позичок;
- заходи з повернення прострочених і сумнівних позичок і з реалізації застави.

До чинників, які збільшують ризик кредитних операцій комерційного банку, належать:

- надмірна концентрація – зосередження кредитів в одному із секторів економіки, виді кредиту;
- надмірна диверсифікація, яка призводить до погіршення якості управління за відсутності достатньої кількості висококваліфікованих фахівців зі знаннями особливостей багатьох галузей економіки та видів кредиту:
 - валютний ризик кредитного портфеля;
 - структура кредитного портфеля, якщо він сформований лише з урахуванням потреб клієнтів, а не самого банку;
 - рівень кваліфікації персоналу банку.

При визначенні рівня кредитного ризику враховуються:

- репутація клієнта;
- можливість клієнта щодо погашення боргу;
- капітал клієнта;
- умови, в яких знаходиться позичальник;
- застава.

Оцінка рівня ризику здійснюється у відповідності до порядку, встановленого НБУ. Резерв на покриття можливих втрат банку по позичках ділиться на резерви під

стандартну й нестандартну заборгованість по кредитним операціях. Резерви під нестандартну заборгованість формуються по кредитним операціях, класифіковані як «під контролем», «субстандартні», «сумнівні» й «безнадійні» [84, с.20-22].

Стандартні кредитні операції – це операції по яким кредитний ризик незначний й складає 2 відсотки від чистого кредитного ризику.

Під контролем – це кредитні операції, за якими кредитний ризик незначний, але є ймовірність його збільшення внаслідок несприйнятливих обставин для позичальника. Ризик складає 5% від чистого кредитного ризику.

Субстандартні – це кредитні операції, за якими кредитний ризик значний і, внаслідок несприйнятливих для позичальника обставин, може зрости. Ризик складає 20% від чистого кредитного ризику. Є ймовірність несвоєчасного погашення заборгованості.

Сумнівні – це операції, за якими виконання зобов'язань позичальником у певному обсязі, з врахуванням фінансового стану і рівня забезпеченості під загрозою. Ймовірність повного погашення кредитної заборгованості низька і складає 50% від чистого кредитного ризику.

Безнадійні – це кредитні операції, при яких ймовірність виконання зобов'язань позичальником практично відсутня. Ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості по операції.

Досвід роботи багатьох банків свідчить, що оптимальним можна вважати кредитний портфель, в якому консолідована заборгованість за позичками розподілена так: стандартні позички – 22%; під контролем – 38%; субстандартні – 30%; сумнівні – 5%; безнадійні – 5%.

З метою розрахунку обсягу резерву, який створює банк для покриття кредитного ризику, а також визначення чистого кредитного ризику банк зобов'язаний здійснювати аналіз кредитного ризику.

Способи (методи), які доцільно й необхідно застосовувати з метою зниження ступеня кредитного ризику, можна поділити на зовнішні та внутрішні, що показано на рисунку 2.1

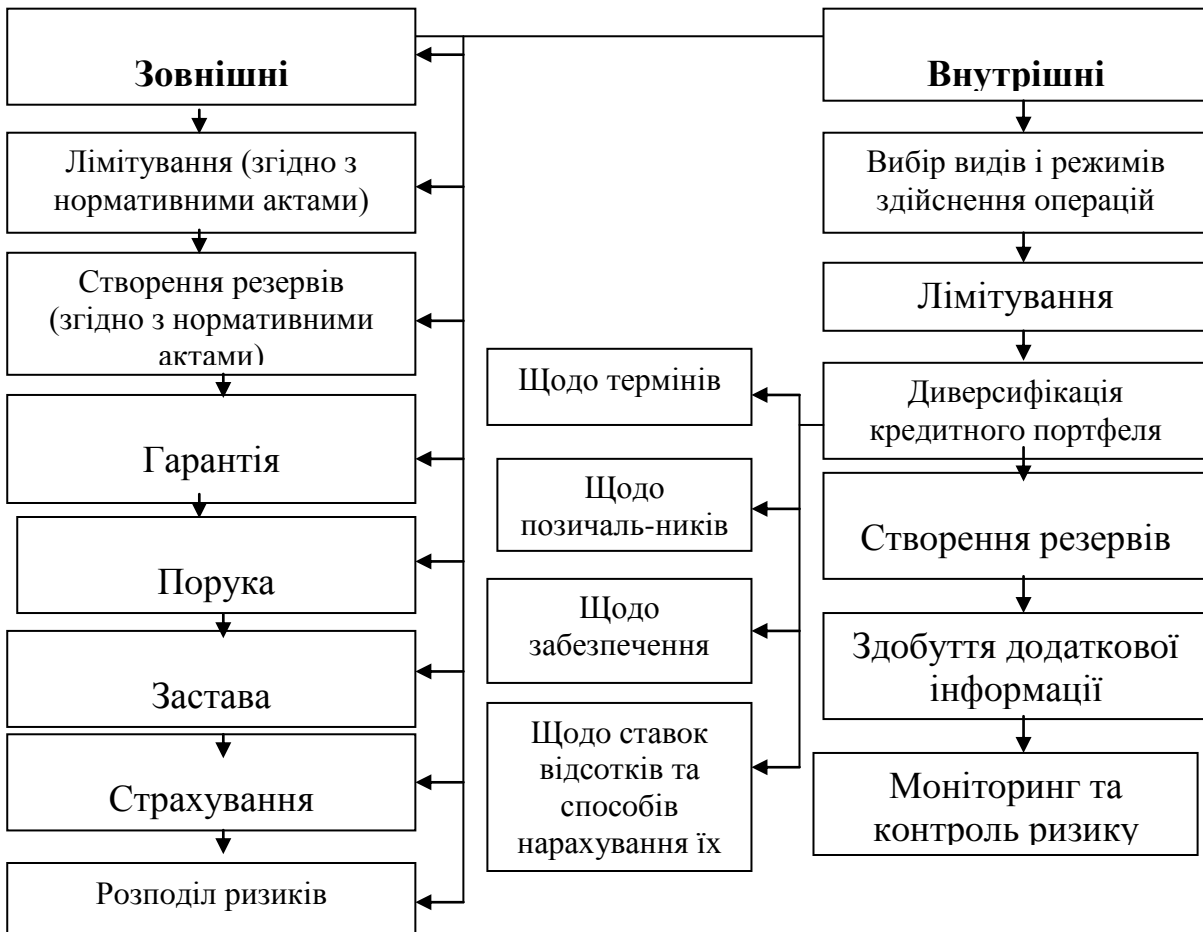

Рис.2.1. Методи мінімізації кредитного ризику

Зовнішні способи зниження ступеня ризику здійснюються, по-перше, шляхом адміністративного та економічного регулювання банківських ризиків з боку держави, а, по-друге, банк здійснює передачу (повністю чи частково) комусь іншому, наприклад, страховій компанії тощо.

Внутрішні способи досить різноманітні й реалізуються адекватними внутрішньобанківськими засобами менеджменту і маркетингу.

Потрібно також наголосити, що на практиці комерційні банки використовують не окремі способи (методи) зниження ступеня кредитного ризику, а раціональну комбінацію (суперпозицію) їх, послуговуючись відповідним інструментом, використовуючи економіко-математичні моделі та методи, а також спираючись на власний досвід та Інтуїцію фахівців.

Ліміт може встановлюватися по кредитах окремим позичальникам, групі однотипних позичальників, галузі господарства. Розрахунок ліміту кредитування здійснюється на підставі фінансових показників позичальника і прогнозування його

майбутніх грошових потоків. Кредитна лінія — це юридично оформлене зобов'язання банку перед позичальником надавати йому впродовж певного терміну позичку у межах узгодженої суми. Кредитна лінія встановлюється при тривалих стосунках між банком і позичальником.

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитних ресурсів серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного.

Концентрація є поняттям, протилежним за економічним змістом диверсифікації. Формуючи кредитний портфель, слід додержуватись певного рівня концентрації, оскільки кожний банк працює в конкретному сегменті ринку і спеціалізується на обслуговуванні певної клієнтури.

У багатьох країнах якість кредитного портфеля, або кредитний ризик, банку розглядається як показник якості всіх сукупних активів. Такий підхід виправданий, оскільки кредити є найбільш ризикованою частиною активів банку і саме кредитний портфель значною мірою визначає загальний рівень ризикованості активів.

При цьому може страхуватися відповідальність клієнта перед банком щодо погашення кредиту. В цьому випадку клієнт подає до банку страхове свідоцтво або інші документи, які підтверджують факт страхування клієнтом кредитної операції.

Одним із найважливіших інструментів запобігання ризикам є кредитна політика банку. Кредитна політика є фундаментом надійності та прибутковості кредитного портфеля, тому також впливає на стабільність банку. Інтереси стабільності банку мають визначати зміст і структуру кредитної політики [52, с.100].

Важливе значення для мінімізації втрат від кредитного ризику має підтримка оптимальної структури кредитного портфеля комерційного банку.

Ризик є джерелом прибутків і збитків у банківському бізнесі. Високі прибутки, пов'язані з великим ризиком, можуть вплинути на платоспроможність банку в майбутньому.

Отже, завдання банку – відпрацювати дійовий механізм страхування від можливих втрат внаслідок ризикової діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Всебічний аналіз фінансового стану позичальника є складовою частиною аналізу кредитного ризику при формуванні рішення про надання споживчого кредиту.

Основними критеріями високої кредитоспроможності фізичної особи є: стійкі позитивні грошові потоки, підтверджені документально; високі моральні якості; стабільність відносин у родині і на роботі; якісне забезпечення кредиту.

На жаль, впродовж останніх років споживчі кредити часто надавалися без належного забезпечення, розповсюдження набули експрес-кредити, які надавалися без представлення довідки про доходи.

Роздрібний ринок кредитування динамічно розвивався приблизно до жовтня 2008 року, у структурі кредитних вкладень за категорію позичальників упродовж десяти місяців 2008 року зменшувалася частка заборгованості за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, а частка заборгованості за кредитами, наданими фізичним особам, - зростала. Стрімкий ріст курсу долара США спричинив проблеми у банківському секторі та економіці загалом. На сьогоднішній день кредитування фізичних осіб припинено, а його відновлення окремими банками відбувається на дуже жорстких умовах.

Незалежно від якості кредитного портфеля та методів, які застосовуються при управлінні кредитним ризиком, усі банки тією чи іншою мірою стикаються з проблемами неповернення кредитів. Це переважно кредитний борг фізичних осіб.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є укладення між банками та позичальниками додаткових угод до кредитних договорів про відстрочення термінів погашення зобов'язань позичальників за кредитними договорами та/або реструктуризація заборгованості позичальників перед банками. Видається, що така процедура, може бути більш конструктивною, оскільки вона може більш повно врахувати інтереси кредиторів та позичальників.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід організації споживчого кредитування та можливість його адаптації в Україні

Споживчий кредит є одним з найпоширеніших видів банківських операцій у розвинутих країнах Заходу. При цьому варто підкреслити, що сфера дії споживчого кредиту набагато ширша, ніж тільки покупка товарів тривалого користування (durable goods), таких як автомашини, побутова техніка і т.п. Так, покупка нерухомості на виплату, власне кажучи, також є однією з різновидів довгострокового споживчого кредитування; поточні покупки за допомогою дебетових кредитних карток по своїй значимості і поширеності не поступаються використанню споживчого кредиту при великих покупках.

Найпоширенішими в сучасних умовах у західних країнах є такий вид банківського споживчого кредиту, як кредитування за допомогою кредитної картки.

Банківська кредитна картка представляє собою пластикову картку, яка дозволяє її власнику при купівлі товарів чи послуг дозволяє відстрочити її оплату. Банки видають особисті картки приватним особам після аналізу їх “кредитної історії”, відкриття ними поточного рахунку в банку, або внесення страхового депозиту. Власнику картки визначається ліміт кредитування по позичковому рахунку, який абсолютно незалежний від звичайного (поточного, заощаджувального та ін.) рахунку клієнта в банку. Для карт емітованих банком, рахунок ведеться в спеціальному банківському відділенні, яке здійснює організацію розрахунків з використанням кредитних карт. Картками можуть користуватися особи, які досягли 18 років, і при цьому не вимагається, щоб на їх ім'я був відкритий тільки поточний рахунок в банку. Тому користуватися кредитною картою можуть на рівних правах клієнти, які мають як поточний так і заощаджувальний рахунок. Перед тим як видати кредитну картку банк аналізує кредитоспроможність клієнта, вивчає його фінансовий стан, включаючи його кредитну історію. Якщо фінансовий стан клієнта задовільний, то йому видається

кредитна картка і встановлюється ліміт кредитування. Наприклад, в Англії він складає 300-1000 ф.ст. в місяць.

До операцій, які можна здійснювати за допомогою кредитних карт відносяться: купівля товарів, оплата послуг, отримання готівки у вигляді кредиту або авансу від будь-якого банку – члена системи, в якій функціонують картки даного виду. Більшість кредитних карток можна використовувати також для отримання готівкових грошей через банкомати як всередині країни, так і за її межами в установах банку, який бере участь у відповідній системі використання кредитних карт.

Більшість кредитних карток, використовуваних населенням країн Заходу, є дебетовими, що принципово відрізняється від кредитних карток, розповсюджених у нашій країні. Дебетова кредитна картка може мати дебетовий (негативний залишок), що означає, що в межах визначеного ліміту банк-емітент фактично кредитує покупки власника кредитної картки по покриттю його поточних витрат.

Кредит, який базується на використанні кредитних карт, відрізняється від традиційного кредиту, що погашається в розстрочку, наступними рисами: затрати на організацію кредиту однократні, важко відвернути надмірне використання карт невеликою частиною їх власників, існує ризик зловживання за допомогою карт.

В зв'язку з цим в західній економічній літературі широко обговорюються соціальні наслідки застосування кредитних карт. Найбільш розповсюдженими є погляди економістів, які розглядають переваги і недоліки використання карт з позиції споживачів.

Критики карт висовують думку, що вони підштовхують людей здійснювати перевитрачання власних коштів, збільшуючи тим самим розмір боргу компаніям і банкам. Дійсно на даний час в Англії біля $\frac{3}{4}$ власників кредитних карт не погашають кредити на протязі терміну безпроцентного користування нею і тому сплачують проценти. На сьогодні середній розмір боргу складає 300ф.ст. із щомісячною сплатою процентів в сумі 60 ф.ст. Більшість англійських компаній починаючи стягують по кредитних картках 2% в місяць, що складає 26,8% річних, використовуючи офіційні державні методи калькуляції [55, с.16].

Таблиця 3.1

**Характеристика основних етапів проведення
банківських операцій з кредитними картками**

Основні етапи відносин банку з клієнтами	Комісійні платежі
<p>1.Клієнт використовує кредитну картку для купівлі товарів у магазині.</p> <p>2.Магазин приймає чек для оплати і по електронній системі платежів передає інформацію про продаж у місцевий банк.</p> <p>3.Місцевий банк передає інформацію по кліринговій сітці в банк, який емітував кредитну картку клієнту.</p> <p>4. Банк емітент направляє клієнту звіт, де відображено відомості про всі операції з картою.</p>	<p>1.Немає.</p> <p>2.Банк обліковує (купує) чек магазину 3% ставка свідчить про те, що банк надає магазину кредит в розмірі 97 од. на кожні 100 од. закупок чеку.</p> <p>3.Банк-емітент стягує з місцевого банку комісійні в розмірі від 1 до 1.5% від суми кожної операції.</p> <p>4.Банк-емітент стягує з клієнта проценти і щорічні платежі за користування картою.</p>

Борг населення США по кредитних картках також досить значний. Доля кредиту, наданого по кредитних картках, в загальному об'ємі споживчих позик з відстрочкою платежу зросла за останні двадцять років з 3,6% до 25% .

З позиції емітента-банку, який випускає карти в обіг найбільш серйозним є питання рентабельності послуг, що надаються. Так, наприклад, для більшості операцій, які виконуються за допомогою кредитних карток, потрібно декілька років, щоб стати прибутковими. Середній термін повернення вкладених коштів складає біля п'яти років.

З іншого боку, для банків використання пластикових карт є важливим джерелом прибутку. В США по деяких оцінках, по кредитних картках надається лише 2% кредитів від загальної суми виданих кредитів, але при цьому вони приносять 10% доходів.

Розглядаючи негативні сторони застосування карток, звертають на себе увагу дві проблеми: по-перше, об'єм паперового документообороту істотно не знижується

і, по-друге, високий рівень неправильного користування картками, підробок. [7, с.153]

З другого боку, популярність кредитних карт у всьому світі обумовлена перш за все тими зручностями, які вони приносять власникові. Користуючись картками можна з мінімальними затратами часу без готівкових грошей або інших традиційних засобів платежу проводити будь-які платежі і отримувати кредити в рахунок майбутніх поступлень. Всі операції здійснюються комп'ютерами автоматично, звільняючи власників карток від технічної роботи (по оформленню чека , наприклад), економлячи час. Крім того кредит, який надається за допомогою кредитної карти, доступний споживачу у всьому світі 24 години на добу. Вкрадена або загублена картка, по телефонному дзвінку власника заноситься в “чорний список”, а рахунок “блокується” банком, практично виключаючи можливість використання коштів зловмисником.

Використання кредитних карток істотно впливає на розвиток безготівкового грошового обороту, зменшує витрати обігу, економить час. Існують і деякі інші переваги: ріст обороту і прибутків, підвищення конкурентоспроможності і престижу банків, організацій, які приймають картки; наявність гарантій платежу; ріст зайнятості, наприклад, в сфері закордонного туризму та ін.

Використання нових засобів платежу, особливо кредитних карт, дозволяє банкам істотно знизити свої витрати на виготовлення, обробку, облік паперово-грошової маси, інших паперових платіжних засобів, економити час і затрати праці. Велика робота по здійсненню електронних розрахунків виконується швидко, надійно при мінімальній потребі в обслуговуванні. Крім того, користування кредитною картою міняє психологію клієнта, нехотячи, прививає йому комп'ютерне мислення, вміння користуватися технікою, розраховувати власні витрати на перспективу.

Аналізуючи переваги і недоліки застосування кредитних карт на макрорівні - на національному рівні – необхідно підкреслити, що в процесі функціонування кредитних карт існують проблеми, які негативно впливають на економіку. Відомо, що використання кредитних карт в якості платіжного засобу містить в собі

можливості збільшення грошової маси в обігу (оскільки щорічна емісія карток збільшується приблизно на 20-25%), надлишок якої призводить до росту інфляції та інших несприятливих для економіки наслідків. Для подолання подібних явищ уряди західних країн проводять монетарну політику, спрямовану на обмеження грошової маси в обігу, регулюють стабільність грошового обігу [8, с.25].

Основні методи грошово-кредитного регулювання в країнах із ринковою економікою торкаються регулювання кредитних відносин, які обслуговуються кредитними картками, встановлення офіційної облікової процентної ставки, операції центрального банку на відкритому ринку з валютою і цінними паперами, встановлення економічних нормативів, які регламентують діяльність комерційних банків, а також жорсткий контроль за випуском і використанням кредитних карток, проведення політики кредитної рестрикції або експансії дозволяє звужити або розширити пропозицію кредитів на ринку, в тому числі і непрямим шляхом через обмеження використання кредитних карток для отримання готівкових грошей, визначення обов'язкового мінімального місячного платежу по картці і тому подібні заходи дозволяють контролювати грошову масу.

Казначейство Англії встановлює ліміти видачі готівки і мінімальну суму платежу (встановленого для всіх видів кредитів), виражених або в процентах до суми простроченого платежу, або в фіксованій сумі (в залежності від того, яка сума більша).

Ще один із перспективних видів споживчого кредиту, який частково вже використовувався в Україні, а з настанням фінансової кризи набув широкого розвитку - є ломбардний кредит.

Під ломбардним кредитом розуміється застава майна або прав на майно яке легко реалізується. Така застава складає основу ломбардного кредиту [25, с.65].

Забезпеченням ломбардного кредиту служать дорогоцінні метали і товари. Застава є забезпеченням поверненості кредиту, вартість застави повинна перевищувати суму кредиту.

Найбільш поширеними видами ломбардного кредиту, які надаються населенню є: ломбардний кредит під заставу цінних паперів, під заставу товарів і під заставу дорогоцінних металів.

Ломбардний кредит під заставу цінних паперів в зарубіжній банківській практиці є основним. Для України, зокрема, це є один з найперспективніших видів ломбардного кредиту, оскільки, з кожним роком набуває все більшого розвитку фінансовий ринок. В заставу приймаються тільки цінні папери, які котируються на фондовій біржі. Позики під цінні папери надаються на принципах „on call” до вимоги. Сума кредиту становить від 50 до 90% їх курсової вартості. Кредит покриває тільки частину їх курсової вартості; друга частина – маржа – різниця між ціною покупця і ціною продавця оплачується позичальником при заключні угоди. Витрати по зберіганню цінних паперів незначні; оскільки цінні папери зберігаються на спеціальному рахунку депонованих цінних паперів. Зміни вартості цінних паперів відбуваються тільки на фондовій біржі. Для банку не складає ніяких труднощів в оцінці їх заставної вартості. Як правило, вартість їх визначається банком дещо нижче біржового курсу, причому тому є перш за все можливі коливання курсу.

У відповідності до ступеня курсового ризику і виду банку в зарубіжних країнах практикують різні оцінки вартості застави цінних паперів.

Зазвичай в зарубіжній банківській діяльності заставна вартість цінних паперів коливається в таких межах:

- для заставних листів (іпотечних облігацій) не опускається нижче 90% курсу;
- для боргових зобов'язань (документ який видається позичальником кредиторю при одержанні кредиту) з дорученням оцінюється до 80% курсової вартості;
- для інших боргових зобов'язань – до 60%;
- для акцій – від 50 до 70% їх курсу.

Критерієм якості цінних паперів з урахуванням їх придатності для застави служить можливість швидкої реалізації і фінансовий стан емітента. В зв'язку з цим

найбільш високий рейтинг якості в зарубіжній практиці мають державні цінні папери з коротким терміном обігу. При їх кредитуванні максимальна сума кредиту може досягти 95% вартості цінних паперів, об'єм кредиту складає 80-85%. В даному випадку мова йде не про ті акції, які випускає підприємство-позичальник, а про ті, які він купив на ринку цінних паперів, оскільки вкладення капіталу в цінні папери є реальне майно [27, с.28].

Конкуренція в банківській справі є однією з важливих форм залучення клієнтів в банки. Великі комерційні банки в світовій банківській сфері застосовують нецінову конкуренцію: пропонують широкий набір банківських послуг, призначають премії за відкриття того чи іншого рахунку в даному банку, встановлюють більш низький рівень процентних ставок по кредитах.

Кредити з індивідуальними умовами – відносно нова кредитна послуга зарубіжних банків, яка надається індивідуальним позичальникам для придбання надзвичайно дорогих товарів. В тому числі, наприклад, реконструкція будинку, ремонт, будівництво басейну, тенісного корту, купівля яхти.

Для отримання кредиту позичальник повинен заповнити форму встановленого взірця і направити її в банк. Для того щоб отримати кредит в Англії, немає необхідності клієнту зустрічатися з управляючим банку або кредитним працівником. Кредит буде виданий банком на основі заяви. Після цього позичальник отримує повідомлення про надання йому кредиту, підписує кредитний договір і повертає його по пошті в банк. Отримавши оформлений кредитний договір, підписаний позичальником, банк відкриває останньому кредитну лінію і перераховує необхідну суму на його рахунок. Для сумісного користування позичкою декількома позичальниками кожній особі пропонується давати про себе необхідну інформацію в кредитному договорі.

Вкладнику британського банку можуть надати кредит на індивідуальні потреби в розмірі до 5 тис. ф. ст. Такі кредити надають особам, які досягли 18-ного віку, які мають можливість здійснювати щомісячні платежі погашення кредиту. [59, с.13]

Мінімальний розмір кредиту з індивідуальними умовами в зарубіжній банківській практиці складає, як правило, 7500 ф. ст., а максимальний розмір кредиту не встановлюється.

При видачі такого кредиту кредитується 100% вартості покупки. Строк погашення кредиту складає 15 років. Погашення заборгованості може здійснюватися двома способами:

- звичайними платежами, які покривають щомісячну суму погашення кредиту і банківські проценти;
- лише перерахуванням процентів, а сума погашення при отриманні позичальником страховки або інших коштів.

Важливим фактором, який впливає на вибір позичальником того чи іншого виду кредиту є рівень оподаткування позичальника. В зв'язку з цим нерідко рівень оподаткування більше впливає на вибір виду кредиту, чим економічний зміст і ціль конкретного кредитного договору.

В США до таких кредитів можна віднести індивідуальні кредити без забезпечення, або незабезпечені позики. Американські банки видають такі кредити тільки особам, які мають визначений річний дохід. Наприклад, найбільший в США банк „Citicorp” може надати незабезпечений кредит в розмірі від 2500 до 25 тис. дол. на строк від двох років і більше тільки особам з річним доходом від 15 тис., в певних випадках від 20 тис. дол. Типовий же розмір незабезпеченого кредиту, який надається більшістю американських банків, не перевищує 2500 дол., а строк його погашення – до двох років.

Інший великий американський банк „Manufactures Hanover” видає індивідуальні незабезпечені позики в розмірі від 1500 дол., а під кредити понад 2500 дол. вимагає забезпечення.

Серед середньострокових кредитів, перспективним видом є кредит з відстрочкою платежу, який застосовується в основному для фінансування купівлі рухомого майна, в основному товарів тривалого користування. Останнім часом в зарубіжній банківській практиці він став використовуватися і для оплати туристичних поїздок. Погашення такого кредиту здійснюється рівними долями,

величина і строки внесення яких встановлюється наперед. В банківській практиці зарубіжних країн розрізняється три види кредитів з відстрочкою платежів:

- при угодах типу „А” фінансова установа надає кредит без посередництва торгівельної фірми. Кредит складає від 3 до 12 місяців;

- при угодах типу „В” банк здійснює фінансове обслуговування клієнта в тісному співробітництві з торгівельною фірмою. Позичальник (покупець) під час купівлі товару вносить тільки 20-30% його вартості. Залишок покривається кредитом, який надається банком. Кредитна установа і торгівельна організація заключає між собою генеральну угоду про кредитування в розстрочку. Ця угода включає зобов'язання банку переводити торговій фірмі 80% вартості покупки. Внесену клієнтом суму (20%) банк зберігає в якості забезпечення кредиту. Після надходження останньої виплати по кредиту він переводить в магазин забезпечення кредиту, тобто початковий внесок в 20%. У випадку плато нездатності позичальника відповідальність по кредиту несе торгівельна фірма;

- в угодах типу „С” використовується вексель. Покупець вносить від 25 до 40% вартості товару. На кожну рівну долю кредиту, яку повинен погасити позичальник, виставляються векселі, які мають відповідні строки. Їх трасантом виступає банк. Він обліковує векселі на користь торгівельної фірми без вирахування комісійних платежів, так як забезпечення векселя (куплений товар) вважається надійною гарантією повернення кредиту.

Як бачимо всі з перелічених споживчих кредитів мають місце на банківському ринку України в тій чи іншій мірі, однак українським банкам слід звернути увагу не тільки на нарощування відповідних послуг, а також взяти до уваги негативні сторони широкого їх впровадження та прикласти зусилля для зменшення негативних наслідків.

3.2. Шляхи вдосконалення процесу споживчого кредитування вітчизняними банками

Однією із кредитних послуг, яка надається банками за кордоном, є кредити на освіту. Це довгострокові кредити з низьким рівнем банківського проценту. Їх

використовують для оплати навчання дітей в школі, коледжі, студентів. Розмір кредиту та інші умови надання таких кредитів в різних країнах різні. Так, в Англії мінімальний кредит становить 1 тис. фунтів стерлінгів. Максимальний розмір кредиту не встановлюється. Позичальнику немає потреби отримувати весь кредит одразу. Він може отримати кошти на протязі певного періоду часу – до 10 років – по мірі переходу дітей із школи в коледж або університет. Строк погашення кредиту може бути встановлений і на 30 років, коли фінансовий тиск на сім'ю дещо послаблюється. Низький рівень банківського проценту відображає зацікавленість держави і частково самих банків у підвищенні освітнього рівня населення.

В зв'язку з цим при відкритті рахунку студенту, наприклад, банк кредитує його рахунок (на 10 ф. ст..) без наступного повернення цієї суми і пропонує власнику рахунку використовувати ці кошти на свій розсуд. Після закінчення учбового закладу студент може отримати в своєму банку кредит на різні суми і строки, а також під різні проценти на період до отримання ним постійного місця роботи і регулярних доходів. Кредит студентам в Англії є не лімітований, і сума його визначається по домовленості з клієнтом в кредитному договорі. По студентських кредитах на протязі перших 6 місяців з моменту закінчення учбового закладу установа банку стягує з позичальника пільгові проценти. За бажанням клієнта перший платіж в погашення кредиту може бути відстрочений на 4 місяці. Для студентів, які вивчають певні дисципліни, наприклад медицину, банки можуть встановлювати додаткові пільги. [15, с.34]

В США у відповідності з прийнятим в 1965р. Законом про вищу освіту була заснована Державна програма гарантування видачі кредитів студентам згідно закону позичальники не зобов'язані починати погашення кредиту до отримання вищої освіти. Максимально допустимою ставкою позичкового проценту по цих позиках були 8%. Межі максимальних розмірів щорічної позики для старшокурсників становить 2500 дол. На одного студента і 5тис. дол. на одного випускника.

Кредити, які надаються банками – основа існування і професійного росту американського студента. В університетах і коледжах США не є правилом розподіл студентів і направлення їх на роботу. Студенти шукають роботу самостійно. Кожен

заклад, в тому числі і банки, зацікавлені, щоб нові працівники мали максимально можливу ступінь підготовки, для цього вони організують платні курси для нових співробітників. Багато студентів, які зараховані на курси, позичають гроші в банку. Такі кредити безпроцентні, вони гарантуються державою, точніше – Асоціацією студентських кредитів – одного із багатьох кредитних агентств. До останніх в США відносяться банки фермерського господарства, федеральні банки житлового кредиту, Федеральна корпорація іпотечного кредиту. Всі ці агентства покликані гарантувати кредити приватних банків певним категоріям позичальників, регулювати ринки відповідних споживчих кредитів, при необхідності скуповувати прострочену заборгованість.

Їх діяльність не тільки дозволяє захищати інтереси малозабезпечених громадян, але і створювати умови для більш стабільного розвитку приватного бізнесу.

Кредит на освіту – порівняно нова послуга на ринку українських банківських послуг, що з'явилась не більше п'яти-семи років тому. Для банків ця послуга пов'язана з високими ризиками, тому її пропонують лише окремі фінансові установи. У передкризовий період у цьому сегменті провідне місце займали «ПриватБанк», «РайффазенБанкАваль», «Укрсоцбанк», а також кредити надавали: «Імексбанк», «ВТБ банк», «Правекс-Банк», «Хрещатик», «Брокбізнесбанк», «ПівденкомБанк»[90].

На Заході програма освітнього кредитування населення працює доволі давно. Успішність розвитку системи запозичень на придбання знань у розвинених країнах багато в чому визначається наявністю законодавчої бази та підтримкою держави. В Україні відсутнє і перше, і друге, що не сприяє злагодженій роботі навчальних закладів, держави та банків. Тим не менш, активне зростання сегменту кредитування навчання вже сьогодні прогнозують багато банкірів. Кредитування освітніх програм стримує прагнення до «безкоштовної державної освіти», яке склалося історично. З іншого боку, для банку важливим моментом є підтвердження кредитоспроможності клієнта, тобто довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати за останні шість місяців. Забезпеченням кредиту в банку можуть бути нерухомість,

транспортні засоби та гарантія третіх осіб. Кредитування студентів є для банку достатньо ризиковою операцією й розраховане на батьків, які будуть виступати поручителями в отриманні цього кредиту.

Досвід західних країн ілюструє нам продуману законодавчу базу, яка захищає всі сторони кредитного процесу. Банки виступають посередниками між студентом та державою, і за рахунок спеціальних державних фондів покривається зниження відсоткової ставки студентам з високою успішністю. Світовий досвід показує, що обіг найбільших учасників ринку освітнього кредитування складають сотні мільйонів доларів на рік. Причому в даному випадку виграє не тільки банк – виграють і держава, і позичальник. У розвинених європейських країнах існують великомасштабні програми співробітництва фінансових установ і держави з надання кредитів на освіту. З кожним роком кількість кредитних програм збільшується. З одного боку, це призводить до збільшення прибутку банку, з іншого – як ми вже зазначали вище, до зниження відсоткової ставки (від чого виграє позичальник). В Україні донорами є банки, і спеціальних програм, що передбачали б компенсацію банківських ризиків, немає, тому кредит не завжди є вигідним для позичальника, а для банку, що його надає є ризикованим.

Прихід іноземних фінансових установ міг би стати каталізатором формування нової послуги в продуктивній лінійці українських банків і тим самим забезпечити провідні позиції іноземців у освітньому напрямку. Але поки їх пріоритети, як правило, сконцентровані на високоприбуткових споживчих кредитах і розширенні мережі. «Наша першочергова задача - побудувати ефективну клієнтську базу та створити мережу відділень. Студенти, безумовно, є дуже цікавою цільовою аудиторією, але пропозиції для них можуть з'явитися тільки на певній стадії розвитку банку», – говорить про причини не актуальності освітнього кредитування для банку UniCredit Bank заступник голови правління Феделе Ді Маджио, зазначивши при цьому, що найбільш перспективним у банку бачать кредитування програм MBA.

В Україні банк, який надає кредит на освіту повністю контролює цільове використання позики. Кредитні кошти перераховуються на рахунок навчального

закладу безготівковим шляхом із зазначенням призначення платежу. Сам кредит може оформлюватися як на студента, так і на батьків. Основною умовою є платіжна здатність клієнта та прописка за місцем розташування банку не менше одного року. Це означає, що студенти з регіонів, бажаючи навчатися в столиці, повинні позичати кошти за місцем проживання. А сам факт, що при успішному вступі студент вимушений буде міняти місце прописки (як мінімум на гуртожиток), робить отримання такого кредиту для абітурієнта нереальним.

Цікавий і мінімально припустимий вік, який для позичальника складає 21 рік, що вже виключає отримання позики для більшості абітурієнтів, яким після школи не більше 18 років. Банкіри визнають подібні невідповідності, тим не менш, сподіваються на успіх.

На сьогоднішній день у портфелі споживчих кредитів банків, що надають подібні кредити для позик на навчання складає менше 1%.

На сьогодні програми кредитування на навчання подібною до тих, які існують у західних країнах (коли позичальник починає виплачувати кредит уже після закінчення вищого навчального закладу), в Україні немає.

Для наглядної ілюстрації приведемо приклади умов кредитування в деяких банках, які діяли до початку 2009 року:

АБ "Брокбізнесбанк" пропонував для фізичних осіб скористатися спеціальною кредитною послугою на оплату навчання: „Кредит на освіту”.

Завдяки новій послугі кожен студент мав можливість вибрати для себе оптимальний варіант оплати за навчання, зробити процес навчання максимально зручним, одержати додаткові переваги: - швидке оформлення кредиту; - можливість одержання кредиту без авансового внеску; - використання платіжної карти для погашення заборгованості за кредитом; - можливість дострокового погашення кредиту; - доступність спеціальних пропозицій банку в майбутньому. Кредити надаються в національній валюті на термін 12 місяців у розмірі вартості за кожний рік навчання. Процентна ставка з кредиту становить 1,75% на місяць.

Разова комісія банку за надання кредиту: 1% від суми кредиту. Максимальний розмір кредиту: 15 000 гривень у м. Києві, 10 000 гривень у містах з населенням

понад 1 млн. чоловік, 7 500 гривень у містах обласного значення, 5 000 гривень у містах районного значення, ін. містах і селах[90].

На нашу думку, не зрозуміла доцільність кредиту на один рік. Адже людям, котрі в змозі погасити кредит із відсотками протягом року, він, у принципі, не дуже-то й потрібен. Певне, банкам варто розробити таку систему, коли студент протягом навчання виплачуватиме лише відсотки, а потім, влаштувавшись на роботу, погашатиме власне кредит. Але навіть у планах фінансистів поки що таких проектів немає.

Абітурієнтам, які вступають до вищого навчального закладу на навчання за контрактом, але не в змозі самотужки оплачувати надання освітніх послуг, щороку надається можливість отримати цільовий пільговий державний кредит для здобуття вищої освіти. Кредит надається тільки один раз на навчання за однією і тією ж спеціальністю для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра у вищому навчальному закладі, що функціонує на території України. Але коштів, що виділяє держава на надання пільгових державних кредитів, вистачає далеко не всім.

Питання про зарахування абітурієнта з оплатою його навчання за рахунок пільгового довгострокового кредиту вирішує приймальна комісія вищого навчального закладу за заявою вступника за результатами вступних випробувань відповідно до встановленої квоти. Порядок надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти затверджується Постановою Кабінету Міністрів України.

Цільовий пільговий державний кредит для здобуття вищої освіти за денною, вечірньою та заочною формами навчання у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності можуть одержати громадяни України віком до 28 років, які успішно склали вступні іспити або навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу. Абітурієнти з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з малозабезпечених і багатодітних сімей, інвалідів I-II груп мають переваги за однакових результатів вступних іспитів серед абітурієнтів, які претендують на здобуття вищої освіти за рахунок кредиту. При відборі

претендентів враховуються такі критерії, як успішність, здібність до оволодіння знаннями, участь в олімпіадах, конкурсах тощо. Розмір кредиту визначається щороку, до 1 квітня вищим навчальним закладом державної форми власності, виходячи з вартості навчання (за винятком стипендії) відповідно до форми навчання і затверджується центральним органом виконавчої влади, у підпорядкуванні якого перебуває вищий навчальний заклад. Кредит надається на підставі угоди між його одержувачем та керівником вищого навчального закладу. Форма угоди затверджується Міністерством освіти і науки України. У разі, коли одержувач кредиту є неповнолітнім, зазначена угода укладається батьками або особами, що їх замінюють. По досягненні повноліття одержувач кредиту переукладає угоду з вищим навчальним закладом. Для укладення угоди одержувач кредиту, а якщо він неповнолітній – то батьки або особи, які їх замінюють, подають до вищого навчального закладу паспорт та довідку про присвоєння державною податковою адміністрацією ідентифікаційного номера платника податків. Угода укладається в трьох примірниках – по одному кожній зі сторін, що її уклали. Один примірник угоди передається вищими навчальними закладами обласної комунальної форми власності управлінню освіти і науки облдержадміністрації. Одержувач повертає кредит та відсотки за користування ним через вищий навчальний заклад. Сума кредиту повертається зі сплатою 3% річних протягом 15 років, починаючи з дванадцятого місяця після закінчення навчання у вищому навчальному закладі з виплатою щороку однієї п'ятнадцятої частини загальної суми одержаного кредиту та відсотків за користування ним. Відраховані з вищого навчального закладу одержувачі кредиту повертають кошти, починаючи з третього місяця після відрахування. У разі невиконання одержувачем кредиту умов угоди та ухилення від повернення кредиту вищий навчальний заклад застосовує заходи для стягнення заборгованості відповідно до законодавства.

Одержувач кредиту, який після закінчення вищого навчального закладу пропрацював за фахом не менше 5 років у державному або комунальному закладі чи установі в сільській місцевості, кредит та відсотки за користування ним не повертає, що підтверджується щороку на момент оплати довідкою з місця роботи. Строк

повернення кредиту продовжується на період строкової військової служби одержувача кредиту або перебування його у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Такий кредит є безперечно найвигіднішим, але рідко афішується його наявність, тому необхідно звертатися до приймальної комісії державного вищого навчального закладу за довідками, в яких навчальний заклад не має права відмовити. Проведення інформаційної роботи серед населення та знання своїх прав, безперечно стануть поштовхом для розвитку такого виду кредиту, а вища освіта буде доступною і якісною.

На жаль світова фінансова криза відкинула українську економіку на декілька років назад, а відтак широкого розповсюдження кредитів на освіти сподіватися не варто.

Серед проблем організації споживчого кредитування в Україні можна назвати проблему замовчування інформації банками з метою приховування реальних витрат на оформлення, отримання, надання та супроводження кредиту для населення. Так відомі випадки, коли кредитні працівники не розповідають всіх умов кредитування клієнтам, афішуючи найбільш привабливі та приховуючи інші. Наприклад у зарубіжних країнах, зокрема США вся інформація надається банком для своїх клієнтів, але для того щоб вони мали можливість більш швидкого і легкого вибору, відомості про процентні ставки повністю публікуються в місцевій газеті, яка видається муніципалітетом міста і до того ж розповсюджується безкоштовно. Користь від такого досвіду полягає в захисті комерційних і фінансових інтересів громадян міськими органами влади в країні з найбільш розвиненою системою ринкової економіки [12, с.93].

Крім вище перерахованих різновидів споживчого кредиту західні банки надають ще й персональні позики або у формі незабезпеченого кредиту, або поновлюваного кредиту. Поновлюваний (револьверний) кредит дозволяє клієнту користуватися ним в рамках наперед визначеного розміру, що є вигідним і зручним для позичальника, враховуючи швидкість отримання необхідного кредиту.

Основною перевагою такого кредиту для банку є низькі операційні витрати, які пов'язані з його видачею.

Такий кредит може отримати будь-який клієнт банку, який має постійне джерело доходу (наприклад зарплату). Персональні позики надаються без оформлення кредитного договору. Загальна сума погашення складається з суми, процентів за оформлення кредиту і процентів за весь період кредиту. При купівлі дороговартісних товарів банк може вимагати представлення рахунку на оплату товару або інструкцію до нього. Основною для видачі кредиту є підтвердження про джерело доходу і його переуступка на користь банку.

Умови видачі кредиту в різних країнах різні. Так, у Німеччині персональний кредит – дрібний кредит (без вказання цілей його використання) може надаватися на суму від 300 до 2 тис. євро. Якщо облікова ставка Центрального банку Німеччини знаходиться на рівні нижче 5%, то процент по персональній позиці складає 0,4% за місяць. У випадку, коли облікова ставка більше 5%, ціна кредиту піднімається до 0,5% в місяць. Термін такої позики може становити від 6 до 24 місяців. Її максимальна сума за умови представлення в банк документів про купівлю товарів може досягти 20 тис. євро. Кредит погашається рівними платежами. Загальна сума погашення складається із суми кредиту, процентів за весь термін кредиту і 2%-ного одноразовою комісією за оформлення кредиту.

В США індивідуальні споживчі позики можуть видаватися єдиною сумою; в деяких випадках позичальнику відкривається спеціальний кредитний рахунок в розмірі необхідного кредиту, по якому той регулярно може виписувати чек для отримання готівкової суми. Процент, який встановлюється банком по таких кредитах, може бути фіксований, а може змінюватись в часі. [12, с.93]

У Франції персональні кредити банки активно надають студентам на весь термін їх навчання із погашенням заборгованості на протязі останніх п'яти років. Такі кредитні угоди містять страхові контракти, а також поручительство рідних позичальника. Персональні кредити можна розглядати як різновид споживчих кредитів, не дивлячись на ряд особливостей. По-перше, персональні кредити у Франції надаються приватним особам тільки банками і тільки в грошовій формі. По-

друге, вказані кредити не носять в будь-якій формі комерційний характер, в зв'язку з чим вони наділені більшою гнучкістю, аніж звичайні кредити з відстрочкою платежу за куплені товари. По-третє, відсутність посередників роблять систему таких кредитів не тільки більш гнучкою, але і більш прямою, оскільки в ній бере участь тільки банк і позичальник.

Не дивлячись на те, що персональні кредити не пов'язані з конкретною комерційною угодою, вони, як правило. Використовуються французами для купівлі споживчих товарів і оплати послуг. Позичальник, отримавши кредит в банку, може на свій розгляд вибрати необхідний товар і продавця. При цьому, важливим є те, щоб сума, отримана в рамках заключної угоди, використовувалась для купівлі товарів, оплати послуг, а не для погашення існуючої заборгованості. Найбільш часто персональні кредити надаються молодим сім'ям, які мають обмежені фінансові можливості. Банки, в свою чергу, зацікавлені у видачі персональних кредитів молодим сім'ям, оскільки з однієї сторони, вони отримують доходи у вигляді процентів по кредиту, з іншої – зміцнюють конкурентні позиції в зв'язку з послідувачим залученням приватних вкладників.

Великою проблемою для банків, обернулося надання кредитів без забезпечення, тобто без довідки про доходи, гарантії та поручительства. Хоча так кредити застосовуються у практиці західних країн не варто переймати досвід необдуманно, забуваючи враховувати особливості вітчизняного ринку та менталітету.

Велику групу споживчих кредитів, які надаються банками індивідуальним позичальникам є кредити під заставу нерухомості (іпотечні кредити). Вони в основному надаються на будівництво, реконструкцію або купівлю житла.

Під іпотечним кредитом слід розуміти грошову позику, яка видається банком під заставу нерухомості. В якості застави можуть використовуватись будинок, квартири.

До основних переваг іпотечних кредитів відносяться:

- порівняно низький ризик при видачі кредиту, оскільки він забезпечений нерухомістю;

- ці кредити носять довгостроковий характер, що звільняє банк від багаторазових переговорів, як при видачі короткострокових кредитів;
- надання іпотечних кредитів забезпечує банку стабільну клієнтуру;
- закладні активно обертаються на вторинному ринку, що дозволяє банку диверсифікувати свій ризик, продавши іпотеку після видачі кредиту.

Разом з цим надання іпотечних кредитів має цілий ряд негативних моментів для банку:

- необхідність отримати в штаті „вузьких” спеціалістів по оцінці нерухомості, що істотно збільшує витрати банку. Ця проблема може вирішуватися шляхом звернення в спеціалізовані організації (хоча це також пов'язано з певними витратами);

- довгостроковий характер іпотечних кредитів сприяє відволіканню коштів банку на тривалий період. Вихід з такої ситуації – випуск на вторинному ринку закладних;

- тривалий строк, на який звичайно надаються іпотечні кредити, ставить під загрозу майбутні прибутки банку, оскільки дуже важко на десятиріччя наперед спрогнозувати динаміку ринкових процентних ставок. Це в свою чергу пов'язано з ризиком, який пов'язаний із можливістю майбутнього підвищення процентних ставок по депозитах. Такого роду проблема вирішується застосуванням плаваючих процентних ставок.

Надають іпотечні кредити, як правило, банки, які спеціалізуються на видачі довгострокових кредитів під заставу нерухомості. Такими банками є перш за все іпотечні банки. До них відносяться і земельні банки, які видають довгострокові кредити в основному під заставу землі.

Житлові кредити підлягають під державне регулювання, що впливає із загальної спрямованості зростання ролі грошово-кредитного регулювання економіки розвинутих країн. Це регулювання включає забезпечення ліквідності іпотечних банків, обов'язкове зберігання певної частини залучених ним коштів в Центральному банку, контроль за об'ємом кредитних операцій і емісією цінних паперів і інші міроприємства. Крім того, у всіх країнах держава різними шляхами

сприяє вступанню в право власності (як правило, купівля соціального житла). [9, с.89]

У відносинах власності держава використовує три типи процедур: пряма субсидія, або премія, яка видається сім'ї; зменшення оподаткованого доходу позичальника на суму процентів по позиці; штучне зниження вартості кредиту шляхом боніфікації процентів (часткових виплат державою процентів по позиці). Останній спосіб служить основою житлово-заощаджувальних позик, які поширені в Франції та Німеччині. Тим не менше загальна тенденція полягає у зниженні такого роду субсидування і розширення практики житлового фінансування індивідуальних позичальників як по відношенні умов видачі, так і закладів, що їх розподіляють.

Так для прикладу, житлові кредити у Франції мають особливу форму банківської діяльності, суб'єктами якої є приватні особи. Згідно статистичних даних житлові кредити в сумарному виразі перевищують в 5-6 раз суму споживчих кредитів.

Такі позики у Франції видаються по двох напрямках:

- для будівництва соціального житла (житла для соціально незахищених прошарків населення);
- для фінансування вступання у право власності.

Безумовно, центральною проблемою розвитку іпотечного кредиту в Україні є нестача (обмеженість) вільних фінансових ресурсів і пошук інвесторів.

Переходу до цивілізованих форм іпотечного кредитування і масового поширення іпотеки сприятиме створення в Україні повноцінної законодавчої і нормативної бази. До чинників, які негативно впливають на розвиток іпотеки слід віднести загальну нестабільність економіки, низький рівень доходів у більшості населення порівняно із вартістю нерухомості; недостатню участь держави у стимулюванні іпотечного кредиту.

Існує однак і інша проблема іпотечного кредитування – це не досить жорсткий контроль з боку банків щодо реальної кредитоспроможності клієнтів. Досить часто банки беруть до уваги непідтвержені джерела доходів громадян тим самим наражаючи себе на небезпеку несплати боргу та відсотків за ним.

Розвиток українського банківського ринку споживчого кредитування – це питання не лише економічне, але і політичне, і соціальне. Тільки комплексний підхід до вирішення проблемних питань дозволить створити конкурентноздатний ринок споживчого кредитування в Україні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Споживчий кредит є одним з найпоширеніших видів банківських операцій у розвинутих країнах Заходу. Найпоширенішими в сучасних умовах у західних країнах є такий вид банківського споживчого кредиту, як кредитування за допомогою кредитної картки. Більшість кредитних карток, використовуваних населенням країн Заходу, є дебетовими, що принципово відрізняється від кредитних карток, розповсюджених у нашій країні. Дебетова кредитна картка може мати негативний залишок, що означає, що в межах визначеного ліміту банк-емітент фактично кредитує покупки власника кредитної картки по покриттю його поточних витрат.

З позиції емітента-банку, який випускає карти в обіг найбільш серйозним є питання рентабельності послуг, що надаються. Так, наприклад, для більшості операцій, які виконуються за допомогою кредитних карток, потрібно декілька років, щоб стати прибутковими. Середній термін повернення вкладених коштів складає біля п'яти років.

Розглядаючи негативні сторони застосування карток, звертають на себе увагу дві проблеми: по-перше, об'єм паперового документообороту істотно не знижується і, по-друге, високий рівень неправильного користування картками, підробок.

Ще один із перспективних видів споживчого кредиту, який частково вже використовувався в Україні, а з настанням фінансової кризи набув широкого розвитку - є ломбардний кредит. Слід відмітити, що переважна більшість послуг пропонує зарубіжними банками для своїх клієнтів опанована й українськими банками.

Однією із кредитних послуг, яка надається банками за кордоном, є кредити на освіту. Це довгострокові кредити з низьким рівнем банківського проценту. Їх використовують для оплати навчання дітей в школі, коледжі, студентів. Розмір кредиту та інші умови надання таких кредитів в різних країнах різні. Кредит на освіту – порівняно нова послуга на ринку українських банківських послуг, що з'явилась не більше п'яти років тому. Для банків ця послуга пов'язана з високими ризиками, тому її пропонують лише окремі фінансові установи. Світовий досвід

показує, що обіг найбільших учасників ринку освітнього кредитування складають сотні мільйонів доларів на рік. Причому в даному випадку виграє не тільки банк – виграють і держава, і позичальник. На Заході програма освітнього кредитування населення працює доволі давно. Успішність розвитку системи запозичень на придбання знань у розвинених країнах багато в чому визначається наявністю законодавчої бази та підтримкою держави. В Україні відсутнє і перше, і друге, що не сприяє злагодженій роботі навчальних закладів, держави та банків.

В Україні донорами є банки, і спеціальних програм, що передбачали б компенсацію банківських ризиків, немає, тому кредит не завжди є вигідним для позичальника, а для банку, що його надає є ризикованим.

Отже, на сьогодні програми кредитування на навчання подібної до тих, які існують у західних країнах (коли позичальник починає виплачувати кредит уже після закінчення вищого навчального закладу), в Україні немає, до того ж проблеми, які на сьогодні переживають банки, не дозволяють в повній мірі розвивати такий вид споживчого кредиту.

ВИСНОВКИ

Отримані в ході дослідження результати свідчать про досягнення поставленої мети та задач дослідження і дають підставу зробити наступні висновки:

1. Позики, що надаються фізичним особам, в нашій країні називають споживчими позиками, при цьому споживчий характер позик визначається метою їх надання. В Україні до споживчих позик відносять будь-які види позик, що надаються фізичним особам, в тому числі позики на купівлю товарів тривалого користування, іпотечні позики, позики на невідкладні потреби та інші. У макроекономічному плані споживчий кредит збільшує сукупний платоспроможний попит на предмети споживання і послуги, що стимулює розширення обсягів їх виробництва.

Сутнісна ознака споживчого кредиту – кредитування кінцевого споживання. Споживчий кредит дає змогу населенню спожити товари і послуги до того, як споживачі спроможні їх оплатити. Тим самим споживчий кредит забезпечує підвищення життєвого рівня споживачів.

2. Важливе значення для ефективної організації кредитних відносин між банками і клієнтами мають принципи банківського кредитування, відтак надання споживчих кредитів будується на принципах платності, строковості, поверненості, цільового використання та забезпеченості.

3. Аналіз фінансового стану позичальника є складовою частиною аналізу кредитного ризику при формуванні рішення про надання кредиту на споживання. Для визначення фінансового стану позичальника необхідно вивчити його фінансову та соціальну стабільність, наявність ліквідного майна та інші об'єктивні та суб'єктивні показники.

4. Передкризовий період характеризувався перевагою вимог за кредитами, наданими в іноземній валюті. Зростання кредитів у іноземній валюті відбувалось в основному завдяки зростанню відповідних кредитів, наданих фізичним особам, що було наслідком отримання населенням споживчих кредитів під купівлю машин, квартир і побутової техніки. З одного боку це сприяло підвищенню життєвого рівня населення та розширенню внутрішнього споживчого ринку, а з другого –

створювало додаткові кредитні ризики банківських установ, оскільки більшість населення, яка отримала кредити, не мала постійних доходів у іноземній валюті. Наслідками такої політики банків стало збільшення частки проблемних кредитів.

5. Програми споживчого кредитування, що їх пропонують вітчизняні банки, поділяються на три основні групи: кредити на придбання товарів широкого споживання, на купівлю автомобілів і на купівлю житла. Всі ці групи швидко розвиваються, ринок споживчого кредитування наповнений різноманітними програмами кредитування на різних умовах. Однак у зв'язку із інфляційними процесами, які охопили країну з кінця 2007 року Національним банком України було підвищено облікову ставку до рівня 12%, а розгортання кризових явищ в економіці у кінці 2008 року примусило банки згорнути або значно скоротити свою кредитну діяльність. Сьогодні кредитування банками фізичних осіб відновлено, але загалом по банківській системі України кредити, надані фізичним особам скорочуються і становлять на кінець 2011 року 204.6 млрд. грн. Скорочення відбувається через зменшення кредитів в іноземній валюті – до 119.4 млрд. грн., причому темпи скорочення прискорюються. Натомість із початку поточного року спостерігалася стійка тенденція до зростання кредитів у національній валюті. В листопаді 2011 року річний темп їхнього приросту становив 31.1%.

6. Розглянувши досвід зарубіжних банків, в цілому, можна зробити висновок, що в останні роки західні банки намагалися, з одного боку, знайти можливі варіанти модифікації традиційних кредитних послуг не тільки для задоволення потреб реальних клієнтів, але і для залучення нових, а з іншого – створювати і розвивати принципово нові, які раніше не надавалися, кредитні операції для населення. Важливою особливістю кредитування населення в розвинутих країнах Заходу є факт, що в центр будь-якого процесу надання кредиту позичальнику поставлено людину (тобто домінує людський фактор).

7. Переважна більшість послуг пропонованих зарубіжними банками для своїх клієнтів опанована й українськими банками: застосовується кредитування населення для придбання споживчих товарів, активно розвивається та користується великим попитом авто кредитування, все більшого розмаху набуває іпотечне кредитування,

розвивається на набуває все більшого розповсюдження кредитування за допомогою кредитних карток, кредитуються подорожі та відпустки. Однак надання цих кредитів супроводжується як позитивними, так і негативними моментами. Переходу до цивілізованих форм іпотечного кредитування і масового поширення іпотеки сприятиме створення в Україні повноцінної законодавчої і нормативної бази. До чинників, які негативно впливають на розвиток іпотеки слід віднести загальну нестабільність економіки, низький рівень доходів у більшості населення порівняно із вартістю нерухомості; недостатню участь держави у стимулюванні іпотечного кредиту.

Існує однак і інша проблема іпотечного кредитування – це не досить жорсткі вимоги з боку банків щодо реальної кредитоспроможності клієнтів. Досить часто банки беруть до уваги непідтвержені джерела доходів громадян тим самим наражаючи себе на небезпеку несплати боргу та відсотків за ним. Наслідки такої легковажності банків спостерігаються впродовж останніх років.

8. Кредит на освіту – порівняно нова послуга на ринку українських банківських послуг, що з'явилась не більше семи років тому. Для банків ця послуга пов'язана з високими ризиками, тому її, навіть у передкризовий період, пропонували лише окремі фінансові установи. На Заході програма освітнього кредитування населення працює доволі давно. Успішність розвитку системи запозичень на придбання знань у розвинених країнах багато в чому визначається наявністю законодавчої бази та підтримкою держави. В Україні відсутнє і перше, і друге, що не сприяє злагодженій роботі навчальних закладів, держави та банків.

9. Розробка та впровадження такого нового продукту в продуктивній лінійці українських банків могло б забезпечити їхні провідні позиції у освітньому напрямку. На сьогодні в Україні такий кредит може оформлюватися як на студента, так і на батьків. Основною умовою є платіжна здатність клієнта та прописка за місцем розташування банку не менше одного року. Це означає, що студенти з регіонів, бажаючи навчатися в столиці, повинні позичати кошти за місцем проживання. А сам факт, що при успішному вступі студент вимушений буде міняти місце прописки (як мінімум на гуртожиток), робить отримання такого кредиту для

абітурієнта нереальним. Цікавий і мінімально припустимий вік, який для позичальника складає 21 рік, що вже виключає отримання позики для більшості абітурієнтів, яким після школи не більше 18 років. Деякими банками пропонується кредит на освіту терміном до 12 місяців, що викликає сумнів у його доцільності взагалі.

Абітурієнтам, які вступають до вищого навчального закладу на навчання за контрактом, але не в змозі самотужки оплачувати надання освітніх послуг, щороку надається можливість отримати цільовий пільговий державний кредит для здобуття вищої освіти. Кредит надається тільки один раз на навчання за однією і тією ж спеціальністю для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра у вищому навчальному закладі, що функціонує на території України. Але коштів, що виділяє держава на надання пільгових державних кредитів, вистачає далеко не всім. Цільовий пільговий державний кредит для здобуття вищої освіти за денною, вечірньою та заочною формами навчання у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності можуть одержати громадяни України віком до 28 років, які успішно склали вступні іспити або навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу. Термін кредитування 15 років під 3% річних. Такий кредит є безперечно найвигіднішим, але рідко афішується його наявність, до того ж існує цілий ряд пільгових категорій, яким такий кредит надається позачергово.

Отже, на сьогодні програми кредитування на навчання подібної до тих, які існують у західних країнах (коли позичальник починає виплачувати кредит уже після закінчення вищого навчального закладу), в Україні немає, до того ж проблеми, які на сьогодні переживають банки, не дозволяють в повній мірі розвивати такий вид споживчого кредиту.

10. Кредитування фізичних осіб має важливе економічне значення, оскільки здійснює значний вплив на макроекономічні процеси в країні, адже сприяючи збільшенню сукупних витрат в країні, впливає на обсяг Валового Внутрішнього Продукту, яким характеризується рівень розвитку країни та рівень її добробуту. Слід визначити, що розвиток кредитних відносин населення з банками – це питання

не лише економічне, але і політичне, і соціальне. Крім необхідної економічної і політичної стабілізації, розробки комерційними банками соціально орієнтованої кредитної політики у відносинах із населенням, потребує модернізації форми і методи кредитування, удосконалення процентної політики і умов надання та погашення кредитів на основі використання передового досвіду банків зарубіжних країн з ринковою економікою. Однак, на сьогодні, головною умовою для подальшого розвитку кредитування фізичних осіб є подолання наслідків економічної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєнко М. Споживчий кредит та забезпечення житлом населення України [Текст] / М. Алексєнко // Вісник НБУ. - 2000р. - №9. - С.26 - 29.
2. Альошина Л.Є. Активізація інтеграційних процесів у взаємовідносинах банків і страхових організацій [Текст] / Л.Є. Альошина, Л.О. Петрик // Фінанси України. - 2006. - №6. – С.107-113.
3. Антонов Н. Г. Грошовий обіг, кредит та банк [Текст] / Н.Г. Антонов, М.А. Пессель . – М.: Фінстатінформ, - 1995. – С. 55-58. 6
4. Арістова А. Особливості кредитування банками фізичних осіб [Текст] / А.Арістова // Вісник НБУ. - 2003. - № 2. - С.49 - 50.
5. Артус М.М. Механізм ціноутворення та його функціонування в сучасних умовах ринку [Текст] / М.М. Артус // Фінанси України. – 2004. - №10. – С.103-107.
6. Астапов К.Л. Ипотечное кредитование в России и за рубежом (законодательство и практика) [Текст] / К.Л. Астапов // Деньги и кредит. – 2004.- №4. – С.42-48.
7. Банки и банковские операции [Текст]: учебник/ под ред. Е.Ф.Жукова.- М.:Банки и биржи,1997 - 471с.
8. Банківське право [Текст]: навч. посібник / упорядник М.П. Кучеренко. - Харків, 1999, - 784 с.
9. Банківські операції [Текст]: підручник / за ред. д.е.н. професора А.М. Мороза. - К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
10. Банковские операции [Текст]: учебное пособие / под ред. О.И.Лаврушина.- Ч1.-М.: ИНФА- М.1995.- 96с.
11. Банковский портфель – 2 (Книга банковского менеджмента. Книга банковского финансиста. Книга банковского юриста.) [Текст] – М.:СОМИНТЭК, 1994.-748с.
12. Бартошинський О.А.Стратегічне та оперативне планування діяльності банку та ринку платіжних карток // Вісник НБУ.-2000р.-№9.-С.44-49.

13. Берегуля О. Іпотечне кредитування як банківська операція: теоретичні основи й умови проведення [Текст] / О. Берегуля // Вісник Національного банку України – 2007. - №10. - С.46-49.
14. Беленький П. Розвиток системи фінансових посередників України в умовах посилення глобалізаційних процесів [Текст] / П. Беленький, О. Другов // Вісник Національного банку України. – 2007. - №12. – С.30-35.
15. Блідченко В. Окремі проблеми застосування норм іпотечного законодавства [Текст] / В. Блідченко // Вісник НБУ.– 2005.- №1. – С.40-44.
16. Борецький М. Проблематика довгострокового кредитування [Текст] / М. Борецький // Вісник Національного банку України. – 2007. - №5 – С.32-35.
17. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України - 2010. №12. – 198с.
18. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України - 2011. - №12.– 182с.
19. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України – 2010. - №10. – 167с.
20. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст]: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Знання. – 2002. – 190 с.
21. Вісник Національного банку України / Щомісячне періодичне видання Національного банку України. – 2010. - №7. – 72с.
22. Вісник Національного банку України / Щомісячне періодичне видання Національного банку України – 2011.- №8. – 88с.
23. Вітлінський В. Концепція стратегії кредитного ризику [Текст] / В. Вітлінський // Банківська справа, - 2011. - № 1. С. 13-17.
24. Вступ до банківської справи [Текст] / Під ред. д.е.н., проф. М.І. Савлука. - К.: Лібра, 1998. – 344 с.
25. Вступ до банківської справи [Текст]: Навч. Посібник. / відп. ред. М. І. Савлук. – К.: Лібра, - 1998.
26. Галасюк В. Оцінка кредитоспроможності позичальників. Що оцінюють? [Текст] / В. Галасюк // Вісник НБУ, - 2008. № 5, С. 54-56.

27. Гладких Д. Основні показники діяльності банків України за підсумками 2005 року // Вісник НБУ. - № 4. – 2006. – С.22-28.
28. Головач А. В. Та ін. Статистика банківської діяльності: Навч. посіб. – К.: МАУП, - 2001. – 467 с.
29. Голуб В. Меморандум кредитної політики комерційного банку [Текст] / В. Голуб // Фінанси України, 2009 № 12, С. 121-127.
30. Горячек І. Види банківських ризиків та управління ними [Текст] / І. Горячек // Економіка, фінанси, право.-2000р.-№8.- С.36-40.
31. Гроші і кредит [Текст] / Підручник / ред. Б. С. Івасіва. – Тернопіль: в-во «Карт-бланш», - 2000. – 230 с.
32. Гроші, банки та кредит: у схемах та коментарях [Текст]: Навч. посібник / за ред. Б. Л. Луці ва. – Тернопіль: Вид-во «Карт-блант», - 2000. – 230 с.
33. Даниленко А. Тенденції і наслідки активізації споживчого кредитування в Україні [Текст] / А. Даниленко, Н. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2006. - №5. – С.36-39.
34. Дзюблюк О.В. Оцінка ефективності кредитних вкладень комерційних банків [Текст] / О.В. Дзюблюк // Фінанси України. – 2000. - № 9. - С. 149-155.
35. Долан Э.Дж. Деньги, банковское дело и денежно- кредитная политика [Текст] / Э. Дж. Долан.-М.:1994г.-493 с.
36. Дугін І. Врахування чинників зовнішнього середовища в процесі управління кредитним портфелем комерційного банку [Текст] / І. Дугін // Вісник Національного банку України. – 2006. - №6. – С.32-36.
37. Економіка. Фінанси. Право [Текст]. – 2000. - № 9. – С. 33-37. 37
38. Економічна політика в Україні : вихід з кризи та перехід на шлях інноваційного розвитку [Текст] : Матер. II Пленуму Співки екон. України та Всеукр. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. В. Оскольського. – К. : [б. в.], 2010. – 364 с. – (Співка економістів України).
39. Економічний аналіз : Збірник наукових праць [Текст]. вип. 4 / гол. ред. С. І. Шкарабан. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – 377 с.

40. Євтух О. Кредит як соціально-економічне явище [Текст] / О. Євтух // Вісник Національного банку України. – 2006. - №4. – С.44-48.
41. Євтух О. Моделі іпотечних механізмів і вплив на них різноманітних факторів [Текст] / О. Євтух // Вісник НБУ.-2007р.-№3.- С.54-55.
42. Євтух О.Житлова іпотека: фінансово – економічний аспект [Текст] / О. Євтух // Вісник НБУ .-2006р.-№4.- С.51-52.
43. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектора України [Текст] : монографія / за ред О. М. Колодізева. – Х. : ХНЕУ, 2010. – 312 с.
44. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. № 2121-III // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. - 2002. - № 7. - С.4-48.
45. Закон України “Про заставу” // Офіційний сайт Верховної ради України - www.rada.gov.ua.
46. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2006. - №5. – С.3-29.
47. Закон України „Про вексельний обіг в Україні” від 22.11.2001 р. // Офіційний сайт Верховної ради України - www.rada.gov.ua.
48. Закон України „Про іпотеку” від 05.06.2003 р.// Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. - 2003. - № 8. - С.3-22.
49. Закон України „Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати” від 19.06.2003 р.// Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2003. – № 10. - С.3-24.
50. Закон України „Про організацію формування та обігу кредитних історій” від 23.05.2005 р. №2704-IV // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2005. - №9. – С.3-9.
51. Зимовець В. Макроекономічні аспекти активізації банківського кредитування в Україні [Текст] / В. Зимовець, Н. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2006. - №11. – С.54-60.

52. Зітлінський, Тернавський, Баранова. Оцінка кредитоспроможності позичальника і ризику банку [Текст] // Фінанси України. – 2008, № 2. – С. 91-102.
53. Івасів Б.С. Гроші та кредит [Текст] : підручник.- К.: КНЕУ, 1999.- 404 с.
54. Карапетян Т. Кредитоспроможність позичальника та методи її оцінки [Текст] / Т. Карапетян // Вісник НБУ. – 2008 № 8. – С. 30-35.
55. Карманов Є. Бюро кредитних історій: ремонт відносин чи повна реконструкція? [Текст] / Є. Карманов // Вісник Національного банку України. – 2006. - №11. – С.32-35.
56. Кириченко О. Іпотечне кредитування [Текст] / О. Кириченко // Вісник НБУ. – 2008. - № 1. С. 33-35.
57. Ковч Тамара Богданівна Формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит / Тамара Богданівна Ковч. – К. : НБУ, 2011. – 24 с.
58. Кравець Г., Мумінова – Савіна Г. Організація контролю за операціями з банківськими платіжними картками [Текст] / Г. Кравець, Г. Мумінова-Савіна // Вісник НБУ.-2007р.-№1.- С.39-40.
59. Кругман Пол Р., Обстфельд Морис. Международная экономика. Тэория и политика.: Учебник для вузов, обуч. По экономическим специальностям [Текст] / под ред. В.П.Колесникова и др.-М.:МГУ ЮНИТИ - 1997г. - 158с.
60. Крупка М. Тенденції та проблеми формування ринку кредитних послуг в Україні [Текст] / М. Крупка, О. Скасько // Вісник Національного банку України. – 2007. - №11. – С.31-34.
61. Лагутін – Кредитування: теорія і практика [Текст]: навч. посібник. – 2-е вид., - К.: Знання. – 2001. – 230 с.
62. Лагутін В.Д. Гроші та грошовий обіг [Текст]: навч. посібник. – К.: Товариство “Знання”, КОО, 2000. – 345 с.
63. Мишкін Фредерік С .Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків [Текст] / Пер. з англ.-К.: Основи – 1998р.-79 с.

64. Основы банковского дела [Текст] / под редакцией Мороза А.Н. – К.: «Либра», 1994 – 330 с.
65. Офіційний сайт Верховної Ради України - Режим доступу до сайту : <http://www.rada.gov.ua>
66. Офіційний сайт Національного банку України - Режим доступу до сайту : <http://www.bank.gov.ua>.
67. Паливода К. Становлення та розвиток іпотечного ринку житла в Україні [Текст] / К. Паливода // Вісник Національного банку України. – 2006. - №12. – С.3-8.
68. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка [Текст].- М.: ИКЦ «Дис», 1997.- 464 с.
69. Папуша А. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] / А. Папуша // Вісник Національного банку України. – 2006. - №1. – С.44-48.
70. Пернарівський О.В. Оцінка кредитоспроможності позичальника [Текст] / О.В. Пернарівський // Фінанси України. – 2000. - № 1. – С. 25 - 27.
71. Пластун В. Робота з проблемними кредитами [Текст] / В. Пластун // Вісник НБУ .-2008р.-№8.- С.11-13.
72. Положення про порядок емісії спеціальних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням : постанова Правління НБУ : прийнята 30.04.2010 року №223 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0474-10>
73. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України : постанова Правління НБУ : прийнята 16.12.2003 р. №508 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon.rada.gov.ua>
74. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку : постанова Правління НБУ : прийнята 06.07.2000р./ Національний банк України. –

- Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon.rada.gov.ua>
75. Полфреман Д. Основи банківського дела [Текст] /пер. з англ. – М.:ИНФРА-М, 1996. – 624 с.
 76. Пуховкіна М. Основні напрямки регулювання кредитного ризику [Текст] / М. Пуховкіна // Вісник НБУ. = 2009. - № 4. – С. 20-24.
 77. Ринок банківських послуг України в умовах економічної нестабільності [Текст] : зб.наук. статей студентів. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 327 с.
 78. Роуз П.З.Банковский менеджмент . Предоставление финансовых услуг [Текст] : пер. с англ..- М.: Дело.-1997г.-768 с.
 79. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні [Текст] / Л. Рябініна // Вісник НБУ – 2002 № 1, - С. 26-29.
 80. Савчук С. Система управління кредитними ризиками у багатофілійному банку [Текст] / С. Савчук // Вісник НБУ.-2001р.-№2.- С.44-46.
 81. Слинько Д. Споживчі кредити стануть дешевшими [Текст] / Д. Слинько // Контракти. – 2003. - № 9. – С.18-19.
 82. Сороківська З.К. Розвиток кредитування населення комерційними банками в Україні [Текст] / З.К. Сороківська // Банківська справа. – 2002. - № 5. – С.78–79.
 83. Тиркало, Р. І. Капіталізація банківської системи України : сучасний стан, проблеми, шляхи та перспективи зростання [Текст] : монографія / Р. І. Тиркало, Н. М. Ткачук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 328 с.
 84. Умутова І Оцінювання і прогнозування фінансового стану позичальника // Банківська справа. – 2001. № 2. – С. 20-22.
 85. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции - М.: АОЗТ "АНТИДОР" совместно с "Торговым домом "Алеша", 1998.- 320 с.
 86. Чайковський Я.І. Платіжні системи [Текст] : навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 210с.
 87. Челноков В.А. Банки и банковские операции: Букварь кредитования. Технология банковских ссуд. Окологанковское рыночное пространство: Учебник для вузов - М.: Высшая школа, 1998.- 272 с.

88. Швайка, Михайло Андрійович Банківська система України : проблеми становлення і удосконалення [Текст] / Михайло Андрійович Швайка. – К. : Київський міжнародний університет, 2010. – 760 с.
89. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль [Текст] : навч. – метод. посіб. – К.: КНЕІ, - 2002. – 320 с.
90. Штейн О. Суть та особливості стратегії банку на ринку банківських послуг [Текст] . – 2007. - №11. – С.44-46.